

EEN GENTSE GODSVREDE?

Edward Anseele in het licht van de politieke strijd tijdens de Eerste Wereldoorlog¹

Willem Dedobbeleer

Op 31 juli 1914 verspreidde zich in België het nieuws dat Duitsland aan Frankrijk en Rusland een oorlogsultimatum had overgemaakt. Diezelfde dag werd ten gevolge van de oorlogsdreiging de algemene mobilisatie van het Belgische leger afgekondigd. Meteen gaf de Belgische diplomatie aan de conflicterende partijen te kennen dat het in een mogelijk conflict de neutraliteit wenste te bewaren, op die manier trouw blijvend aan het statuut dat haar was opgelegd sinds de erkenning van haar onafhankelijkheid.

Toen op 28 juni de Oostenrijkse kroonprins Franz Ferdinand door een Servische nationalist werd vermoord, bleek de lont in het Europese kruidvat immers aangestoken. De Entente-mogendheden (Duitsland, Oostenrijk-Hongarije, Italië) en de geallieerden (Rusland, Frankrijk, Engeland) sloten onderling de rangen en kwamen lijnrecht tegenover elkaar te staan. Engeland hield zich vooralsnog afzijdig, maar daar zou snel verandering in komen.

België was een van de laatste Europese landen dat overging tot een algemene mobilisatie. Vertrouwend op haar neutraliteitsstatuut drong de reële oorlogsdreiging pas laat tot haar door. Veel tijd om te twijfelen aan haar standpunt kreeg het nochtans niet: op 2 augustus werd door Duitsland ook aan België een ultimatum overgemaakt, wat een regelrechte schending van haar neutraliteitsstandpunt betekende. Duitsland vroeg de onvoorwaardelijke doortocht van haar leger richting Frankrijk om op die manier het Franse leger, dat aan de Rijn gelegerd lag, te kunnen omsingelen en zo een snelle beslissing te forceren. Men beloofde België dat het geen schade zou ondervinden van de doortocht, en dat het land naderhand meteen ontruimd zou worden. Indien België echter de doortocht weigerde, zou het als vijand van Duitsland beschouwd worden, en op die manier in de oorlog betrokken geraken. Op 3 augustus, na overleg in de Kroonraad, weigerde België kordaat en eensgezind te zwichten voor het ultimatum. Daags nadien schond het Duitse leger het Belgische territorium. België was in oorlog. Ook Engeland, bezorgd om haar invloedspo-

---

¹ Dit artikel is gebaseerd op, en soms ten dele overgenomen uit: W. DEDOBLEER, *De Grote Oorlog bekeken door een pince-nez. Edward Anseele, het socialisme en de bezetting van Gent* (Onuitgegeven licentiaatsverhandeling Universiteit Gent, 2007), 196 p. Met dank aan Tim De Doncker, Bart De Ruyck en Myriam Vandenheuvel voor de nuttige suggesties.

sitie op het vasteland en verontwaardigd over het lot van *Poor Little Belgium*, besliste daarop de Entente-mogendheden de oorlog te verklaren.²

Op dezelfde dag van de Duitse inval vergaderden de Belgische wetgevende Kamers op een eerste (vervroegde) zitting na het zomerreces. Eensgezind en over de partijgrenzen heen werd een oorlogskrediet van 200 miljoen frank gestemd. Opvallend was dat de socialisten, zoals overal in Europa, zich bij de stemming van de oorlogskredieten aansloten, en zo hun internationalistisch én pacifistisch standpunt lieten varen. De slagzin "gezellen zonder vaderland" bleek niet meer dan een holle frase. In ruil voor zoveel loyaliteit aan de koning en de natie werd Emile Vandervelde, Brussels voorman van de Belgische Werkliedenpartij (BWP), tot minister van staat benoemd. Een unicum voor België, waar de BWP tot dan toe in de nationale politiek genegeerd werd.³ Dit gegeven was de eerste uiting van wat de Godsvrede werd genoemd, die uiteindelijk zou uitmonden in de volledige integratie van de BWP in het nationale bestel met de akkoorden van Loppem in november 1918.⁴ Aan het begin van de oorlog, als uitvloeisel van de stemming van de oorlogskredieten en de benoeming van Vandervelde, spraken de katholieken, liberalen en socialisten immers af om de politieke strijdbijl te begraven tijdens de duur van de oorlog. Oppositie en machthebbers zouden loyaal blijven tegenover elkaar. De Gentse Godsvrede, een afleiding van het nationale initiatief, kreeg vorm tijdens de eerste oorlogsmaanden. De basis werd gelegd na de opstelling van een manifest door alle Gentse parlementairen, waarin aan de vooravond van de Duitse inval alle jonge mannen werden opgeroepen dienst te nemen in het Belgische leger. Maar de voornaamste oorzaak was de golf van offervaardigheid die de Gentse bevolking en het stadsbestuur in de greep hield, nog voor (maar ook na) de bezetting van de stad op 12 oktober 1914. Allerhande hulpinitiatieven werden door de meer gegoede burgers uit de grond gestampt, en ook de stad liet zich niet onbetuigd. Soep en brood werd aan de behoeftigen uitgedeeld, meer dan 10.000 vluchtelingen werden opgevangen, aan de haven liet de stad drie nieuwe dokken (*darsen*) graven om de werklozen geld en bezigheid te verschaffen, er werden maatregelen genomen om de bevoorrading van de stad gaande te houden, ... Wat daarbij belangrijk bleek, was dat in deze initiatieven de katholieken enerzijds (oppositie) en socialisten en liberalen anderzijds (Schepencollege) aanvankelijk naar elkaar toegroeiden. In ruil voor steun aan de dure stedelijke initiatieven, werden de katholieken betrokken bij de stede-

² S. DE SCHAEPDRIJVER, *De groote oorlog: het koninkrijk België tijdens de Eerste Wereldoorlog* (Amsterdam, 1997), pp. 46-63.

³ TH. LUYKX, *Politieke geschiedenis van België. Deel 1: van 1789 tot 1944* (Amsterdam/Brussel, 1977), pp. 260-262.

⁴ M. CLAEYS-VAN HAEGENDOREN, *25 jaar Belgisch socialisme: evolutie van de verhouding van de Belgische Werkliedenpartij tot de parlementaire democratie in België van 1914 tot 1940* (Antwerpen, 1967), p. 69.

EEN GENTSE GODSVREDE?

lijke hulpcomité's. Kortom, ook te Gent vormden de politieke partijen een front in het belang van de bevolking en werd de politieke strijd tijdelijk terzijde geschoven: de Gentse Godsvrede.⁵

Veronique Michiels toont in haar licentiaatsverhandeling nochtans aan dat de Godsvrede te Gent eerder een loos begrip was. Zij werd vaak doorbroken in functie van de politieke strijd na de oorlog, voornamelijk via de dagbladen.⁶ Polemieken voldeden echter niet. De beste propaganda voor de eigen beweging was de instandhouding van de eigen organisaties en verenigingen. Het idee was eenvoudig: wilde men de naoorlogse doelen bereiken, dan kon men het zich niet permitteren om het contact met de leden te verliezen. En dus moest de politieke beweging er tijdens de oorlog stáán: men mocht er niet omheen kunnen.⁷

Vooraf voor de BWP was de politieke strijd tijdens de oorlog erg belangrijk. De oorlog was, cynisch genoeg, een prachtige kans om haar belangrijkste eis, het algemeen enkelvoudig stemrecht (AES), te kunnen doorvoeren. Ook sociale wetten zouden een goede kans krijgen om na de oorlog goedgekeurd te worden. De socialistische beweging begreep als geen ander dat de machtsverhoudingen in het naoorlogse België voornamelijk van onderuit zouden worden bepaald. Zeker voor de Gentse federatie, die bekend stond voor haar pragmatisme en haar uitstekende uitbouw aan de basis, was dat geen geheim. Zij deden dan ook de nodige inspanningen om de boel draaiende te houden en zo mogelijk nog uit te breiden, ondanks de praktische en de financiële problemen die de oorlog met zich meebracht. Ze deden dat trouwens vrij offensief, in die zin dat ze telkens energiek protest aantekenden wanneer de belangen van de achterban werden geschaad, om op die manier hun strijdvaardigheid te laten blijken.⁸

In deze bijdrage wordt nagegaan wat de rol van Edward Anseele in de politieke strijd van de Gentse socialisten tijdens de oorlog was. Als 'vader' van de Gentse federatie van de BWP en voorvechter op nationaal (en zelfs internationaal) vlak had hij er natuurlijk alle belang bij om de strijd ten volle te voeren. Wat de vraagstelling bovendien interessanter maakt, is dat Anseele tegelijkertijd als Eerste Schepen van de stad Gent, met de belangrijke portefeuille van Financiën in zijn handen en als verantwoordelijke voor de bevoorrading van de stad, zich per definitie diende te onttrekken aan de politieke strijd. Dit enerzijds in het belang van de behoevende bevolking en anderzijds omdat in de bestuursorganen de Godsvrede officieel wel in stand werd gehouden.

---

⁵ A. CAPITEYN, *Gent & de Eerste Wereldoorlog. Het stadsleven in de jaren 1914-1918* (Gent, 1992), pp. 39-41.

⁶ V. MICHIELS, *Het politiek-maatschappelijke leven te Gent (1914-1918): een permante godsvrede?* (Onuitgegeven licentiaatsverhandeling Universiteit Gent, 1986), p. 272. André Capiteyn sluit zich hier bij aan: A. CAPITEYN, *op.cit.*, pp. 39-41.

⁷ V. MICHIELS, *op.cit.*, *passim*.

⁸ *Ibidem*, p. 245.

Kortom, dieper ingaan op de rol van Anseele in de Godsvrede is niet zonder belang om de politieke situatie in Gent tijdens de oorlog beter te begrijpen. Deze kwestie wordt relatief breed benaderd: ook die discussies en twistpunten waar Anseele's rol minder duidelijk is, maar waar hij op zijn minst indirect bij betrokken was (bijv. als beheerder van de Samenwerkende Maatschappij (SM) Vooruit), zullen aan bod komen. Het doel van deze studie van Anseele op het politieke toneel is te komen tot een correcte inschatting van wat de Godsvrede te Gent nu eigenlijk inhield, en of ze überhaupt wel bestond.

1. Politieke toe-eigening van de hulpinitiatieven: hulp en bevoorrading

Er kan alleszins geen twijfel over bestaan dat te Gent de politieke strijd niet helemaal stil kwam te liggen. Een eerste twistpunt tussen katholieken en socialisten was de stedelijke hulp en bevoorrading. De socialisten claimden via het partijblad Vooruit dat de stedelijke hulpinitiatieven de verwezenlijking waren van het socialistische idee dat de overheid moest instaan voor de behartiging van de belangen van de gemeenschap en van alle mensen zonder onderscheid. Aanvankelijk gingen de katholieken daar niet al te zeer tegen in omwille van de Godsvrede, maar in april 1915 staken de eerste kritieken toch al de kop op. De katholieken zagen immers in dat een grotere rol van de stedelijke regieën ten koste ging van de (veelal katholieke) liefdadigheidswerken, en dus werden haar politieke belangen geschaad. Vooral de betaalbaarheid van het geheel aan hulpinitiatieven werd door de katholieken rond het dagblad *Le Bien Public* in vraag gesteld. Vooruit gaf steevast weerwoord.⁹ Op vlak van de bevoorrading in aardappelen, samen met de bevoorrading in kolen de voornaamste taak van Anseele tijdens de oorlog, lieten de katholieken ook niet na om de nodige kritiek te leveren. Een eerste soort klachten ging over het gebrek aan controle op de winkeliers, die niet zelden minder gewicht aardappelen meegaven dan waarvoor de klant had betaald. Daarnaast zouden er vaak rotte aardappelen verkocht worden. Anseele zelf werd ook persoonlijk gevisieerd: het gerucht werd verspreid dat door zijn schuld de hoeveelheid aardappelen die verdeeld werd zo klein was per persoon. Zeker toen de stad zich genoodzaakt zag de prijzen voor de aardappelen op te trekken in het voorjaar van 1916, ontstond de nodige agitatie. De katholieke volksvertegenwoordiger Jules Maenhaut beschuldigde de stad er immers van grote winsten te maken op de aardappelverkoop. Vooruit op haar beurt liet zich niet kennen, en nam energiek de verdediging op van de stedelijke aardappeldienst en van haar leider Anseele. In een tweedelig artikel, genaamd "Klerikale ophitsing" werden de beschuldigingen ontkracht. Terzijde werd er ook op gewezen dat het de boeren waren, niet toevallig de traditionele aanhang van de katholieken,

---

⁹ Ibidem, pp. 167-182.

EEN GENTSE GODSVREDE?

die de grootste winsten inden. Maenhaut werd niet gespaard: "Hij staat daaru, de klerikale politieker, in zijne lelijke naaktheid, met zijn slecht inzicht en zijne oneerlijke middelen." De katholieken gaven echter niet af. In de storm van kritiek zag Vooruit uiteindelijk een georganiseerde lastercampagne. In een artikel getiteld "Opgepast, Vuiltongen" kwam het haar voor "dat die geruchten het gevolg zijn van een opzettelijke, georganiseerde lastercampagne tegen onzen schepen E. Anseele, die altijd het zwarte beest moet zijn." Het riep haar lezers op om de "vuiltongen" te verklikken. Het was duidelijk dat de gemoeieren in deze discussie danig verhit waren.¹⁰

Maar de kritiek was geen eenrichtingsverkeer van de katholieken naar de socialistenvan toe. Ook de socialistenvan deden mee aan het opbod, en Anseele speelde daarin zijn rol. Het belang van deze polemieken omtrent de toe-eigening van de hulpinitiatieven mogen we niet onderschatten. De bevolking was immers zo hulpbehoevend, dat het elke 'hulpverlener' politiek voordeel zou opleveren. In functie van de naoorlogse strijd was dat van groot belang. Van de kant van de socialistenvan werd vooral het Nationaal Hulp- en Voedingscomité (NHVC) geïnviseerd. Het NHVC was gegroeid uit een Brussels initiatief rond de industriële Ernest Solvay, Emile Francqui, Jean Jadot en burgemeester Adolphe Max, en had als doel de goederen (vooral levensmiddelen) die door de Commission for Relief in Belgium in België ter beschikking werden gesteld, te verdelen onder de behoevende bevolking via de zogenaamde Amerikaanse winkels. Door de toestemming van de geallieerden en de Asmogendheden en met de actieve steun van de neutrale landen (vnl. Verenigde Staten van Amerika, Spanje, Nederland, gegroepeerd in de Commission for Relief in Belgium), kon het NHVC uitgroeien tot dergelijke massale organisatie, met naast een nationale afdeling ook provinciale, regionale en lokale afdelingen.¹¹ Maar waarom richtten de socialistenvan hun pijlen op een organisatie die tot doel had de bevolking te ondersteunen? Daar konden zij als partij van het volk toch niets zinnigs op tegen hebben? Het was een politieke kwestie. Het NHVC werd in het algemeen opgevat als de institutionele belichaming van de Godsvrede, in die zin dat alle politieke stromingen erin vertegenwoordigd waren, de medewerkers steevast benadrukten dat het initiatief neutraal werd opgevat en alle medewerkers hun functie opnamen als privé-personen, niet als vertegenwoordiger van een bepaalde partij, vereniging, instelling of opiniegroep.¹² Anseele zelf was sinds mei 1915 bijvoorbeeld lid van het Provinciaal Komiteit voor Hulp en Bescherming aan

---

¹⁰ W. DEDOBBELEER, op.cit., pp. 46-47. Citaat uit: VOORUIT, 30.04.1916, 4 d. En ook VOORUIT, 26.01.1916, 1bc.

¹¹ Uitleg over de structuur van het NHVC en de onderverdelingen is te vinden in: A. HENRY, *Études sur l'occupation allemande en Belgique* (Bruxelles, 1920), pp. 265-328.

¹² V. MICHIELS, op.cit., p. 189.

WILLEM DEDOBBELEER

Werkloozen¹³, en als schepen van rechtswege ook vertegenwoordigd in het lokale ondercomité Gent.¹⁴ De loyale medewerking van de socialisten aan het comité zou ook aan de basis liggen van de aanvaarding door het etablissement van de BWP als "normale" partij, waarmee goed kon worden samengewerkt. Enkele naoorlogse ministers, waaronder Joseph Wauters (BWP), hadden hun functie bijna uitsluitend te danken aan hun loyale medewerking aan het NHVC tijdens de oorlog.¹⁵ In de praktijk echter waren er voldoende redenen om kanttekeningen te plaatsen bij het neutrale karakter van de instelling. De belangrijkste daarvan was het feit dat de socialisten numeriek sterk ondervertegenwoordigd waren in de organisatie (ondanks bijvoorbeeld Anseeles betrokkenheid). Het bleken vooral de katholieken en de liberalen die het succes politiek dreigden te verzilveren. Het politieke karakter van het NHVC was bijgevolg een strijdpunt, gelet op de omvang van de instelling en de populariteit die ze genoot onder de bevolking.¹⁶

In Gent vatte de discussie over het NHVC begin 1915 aan met de oprichting door het Provinciaal Hulp- en Voedingscomité (PHVC) van het 'Werk der Kleding'. De bedoeling was om een algemeen onderstandsboekje ('zwartboekje') in te voeren en te verdelen onder de bevolking, waarmee men kon aankloppen bij een liefdadigheidsinstelling of bij het comité zelf voor kleren en ondergoed. Om misbruik te vermijden, werd elke uitdeling genoteerd in dat 'zwartboekje'. Voor de uitdelingen deed het PHVC echter een beroep op dekenijen, die in de ogen van de socialisten bekend stonden als "katholieke machienen". De socialisten zelf hadden daar geen vertegenwoordiging. Om alles nog erger te maken, werden in die delen van de stad waar er geen dekenijen bestonden, snel katholieken benoemd als deken. Een ander markant feit dat voor de socialisten niet door de beugel kon, was het uitdelen van 'zwartboekjes' zonder rekening te houden met het inkomen.¹⁷ In het socialistisch middenbestuur werd de toestand aangeklaagd, en op voorstel van Anseele werd er een campagne in Vooruit begonnen om de praktijken aan te klagen. De 'comiteiten' werden ervan beschuldigd te dienen als propaganda voor de katholieken, en opzettelijk elke afvaardiging van de werklieden te weren, "om vrij spel te hebben zonder enige controle". Secretaris Arthur Verschraegen stelde vast dat slechts 3 op de 20 afgevaardigden socialistisch waren, wat een serieuze ondervertegenwoordiging was.¹⁸ Enkele maanden later pas zou aan

---

¹³ COMITÉ NATIONAL DE SECOURS ET D'ALIMENTATION. PROVINCE DE LA FLANDRE ORIENTALE, Rapport du comité provincial du 1er avril au 30 juin 1915 (Gand, 1915), p. 98.

¹⁴ AMSAB, XXXII, Fonds Gent-Eeklo, 107, Zitting van het Middencomiteit, 24.04.1915.

¹⁵ M. CLAEYS-VAN HAEGENDOREN, op.cit., p. 69.

¹⁶ V. MICHIELS, op.cit., p. 189.

¹⁷ Ibidem, p. 190.

¹⁸ AMSAB, XXXII, Fonds Gent-Eeklo, 107, Zitting van het middencomiteit, 03.02.1915 ; 17.02.1915 ; ongedateerde zitting [febr.-maart].

EEN GENTSE GODSVREDE?

de klachten gevolg worden gegeven. De uitdelingen werden voortaan gedaan door de leden van het comité zelf, i.p.v. door de dekenijen, en zouden plaatsvinden in neutrale lokalen.¹⁹

Niet veel later werd er in Vooruit een nieuwe campagne gevoerd. In een hoofdartikel werd aan de kaak gesteld dat te Gent geen socialist was vertegenwoordigd in de twee lokale comités. Op het provinciale niveau moest men het stellen met Jan Lampens.²⁰ Op 24 mei vierde Vooruit ("Bravo! Dat is toch anderen peper dan de manier waarop de comiteiten samengesteld werden waarover wij reeds meermaals spraken.") dan ook niet zonder reden dat Anseele lid was geworden van het Provinciaal Komiteit voor Hulp en Bescherming aan Werkklozen.²¹ De ondervertegenwoordiging was echter nog lang niet van de baan. In diezelfde periode waren er in alle lokale afdelingen van Oost-Vlaanderen immers slechts vier BWP-leden, en dit op een totaal van 137.²² In het middenbestuur moest men dan ook vaststellen dat de hele campagne in Vooruit niets had uitgehaald. Verschraegen vroeg andere maatregelen. Met Anseele's akkoord zou men een brief sturen naar het nationale comité, en indien dat geen zoden aan de dijk zette, zou men een schrijven richten tot de Amerikaanse dagbladen.²³ Vanaf dan werden allerhande circulaires verstuurd, en probeerden delegaties lokaal en provinciaal een grotere vertegenwoordiging van de socialisten af te dwingen. De eindbalans van al deze pogingen was nog steeds niet grandioos. Enkel te Gent kon Emiel Peelman "inbreken", maar in de kleinere steden veranderde er weinig. Hetzelfde gold voor het provinciale niveau.²⁴ Anseele klaagde dan ook aan dat er geen Gentse socialistische vertegenwoordiger in het Nationaal Comité zetelde. Eind 1917 werd dat opgevangen door de opname van Emiel Coppieters in het comité.²⁵

Naast de klachten over de ondervertegenwoordiging voerde Vooruit ook campagne tegen de eigenlijke werking van het NHVC. Zowel de vriendelijkheid t.a.v. de klanten als de hoge prijzen in de Amerikaanse winkels werden aangeklaagd, vaak via gretig gepubliceerde lezersbrieven. Dit leidde er onder meer toe dat de stad Stedelijke Magazijnen oprichtte, waarbinnen Anseele en zijn collega-schepenen veel belang hechtten aan zo laag mogelijke prijzen.²⁶

---

¹⁹ V. MICHIELS, op.cit., p. 191.

²⁰ VOORUIT, 28.03.1915, 1abcd.

²¹ VOORUIT, 24.05.1915, 1abcd.

²² V. MICHIELS, op.cit., p. 192.

²³ AMSAB, XXXII, Fonds Gent-Eeklo, 107, Zitting van het middencomiteit, 16.06.1915. Van een mogelijk verschijnen van de klachten in de Amerikaanse dagbladen vonden we niets terug.

²⁴ V. MICHIELS, op.cit., pp. 192-193. In het middencomiteit werd de situatie in Oosterzele nog uitdrukkelijk besproken. AMSAB, XXXII, Fonds Gent-Eeklo, 107, Zitting van het middencomiteit, 31.05.1916.

²⁵ VOORUIT, 10.12.1917, 2c.

²⁶ STADSARCHIEF GENT (verder SAG), III, College- en Raadszittingen, 216, Zitting van het schepencollege, 07.03.1916.

WILLEM DEDOBBELEER

In februari 1916 verbond Vooruit zo ook het gebrek aan brood aan de werking van het PHVC, dat te weinig meel ter beschikking wou stellen. Zo had SM Vooruit zagezegd een aantal maal geen brood kunnen verkopen aan mensen zonder broodjeton. In niet mis te verstane bewoordingen klonk het aan het adres van het PHVC: "Mijne heeren, uwe verantwoordelijkheid is groot: het volk lijdt honger en het kan niet langer het slachtoffer van een handvol oneerlijken blijven, die er zich door de valsche bons wisten op te werken. De bakkers en de broodfabrieken hebben u verwittigd, wij doen dit op onze beurt. De bevolking moest worden ingelicht. Wij deden onze plicht. Aan de bevolking om te oordeelen! Aan U tegen het broodgebrek handelend op te treden!"²⁷

We mogen ons echter niet vergissen: ook omgekeerd was de houding van het NHVC tegenover de socialisten, en de SM Vooruit in het bijzonder, geen toonbeeld van goede verstandhouding. Nog geen vijf dagen na de kritiek in de krant, werd de SM Vooruit van beheerder Anseele veroordeeld door het PHVC, en kreeg het daardoor van het comité een kleinere hoeveelheid meel. De reden was officieel dat Vooruit wit brood had ingevoerd uit Nederland, terwijl het contract met het PHVC voorschreef dat men geen ander meel mocht verwerken dan deze verstrekt door het PHVC zelf. Wit brood was in sommige gevallen, vaak omwille van gezondheidsredenen, aangewezen boven het donkere roggebrood. Zusterkrant Vooruit schoot met scherp op de veroordeling ("zonder beroep, dus daarom moeten wij erover schrijven"), en beargumenteerde dat het invoeren van brood geen inbreuk was op het contract dat het invoeren van meel verbood.²⁸ Het PHVC repliceerde dat de veroordeling er was gekomen op voorspraak van het lokale comité en zij dus buiten de grond van de zaak stond.²⁹ In een "onafhankelijk onderzoek" van de krant, werd het bewijsmateriaal van het PHVC later ontkracht. De veroordeling werd echter niet ongedaan gemaakt, wat meteen vraagtekens plaatst bij de bewijslast.³⁰ Ongeveer een jaar later werd de bakkerij van SM Vooruit opnieuw veroordeeld, ditmaal tot een boete van 6320 fr.³¹ Een chemische ontleding van het brood door het PHVC zou immers aangetoond hebben dat er te veel water in het brood was verwerkt, ten koste van de hoeveelheid meel.³² Veel meer nog dan bij de eerste veroordeling, nam Vooruit hier de verdediging op van de coöperatieve. In de concurrerende kranten werd immers luidruchtig schande gesproken over het misbruik. Zo schreef het activistische dagblad van socialistische inslag de Nieuwe Gazet van Gent onmiddellijk na de veroordeling:

---

27 VOORUIT, 14-15.02.1916, 1ab.

28 VOORUIT, 20.02.1916, 1ab.

29 VOORUIT, 23.02.1916, 1ab.

30 VOORUIT, 27.02.1916, 1ab.

31 DE NIEUWE GAZET VAN GENT, 17.02.1917, 1a. Naast de SM Vooruit werden ook nog de SM Vrijheidsliefde (1020,60 fr.), de SM Het Volk (niet bekend) en 16 bakkers gestraft.

32 VOORUIT, 22.02.1917, 1a-e2ab.

EEN GENTSE GODSVREDE?

“Veel geschrift hieromtrent is overbodig. De feiten spreken ditmaal. [...] Wat een smaad en schande hebt ge op U geladen.”³³ In de twee weken die volgden, deed de krant lustig mee aan de stemmingmakerij die vooral in *Le Bien Public* werd gevoerd.³⁴ In een artikel dat zowaar anderhalve pagina besloeg, kwam Vooruit met eigen bewijsmateriaal op de proppen. Dat moest aantonen dat men met het ter beschikking gestelde meel geen broden van hetzelfde gewicht kon bakken met een hoger percentage meel erin. De SM Vooruit viel dus niets te verwijten. De argumentatie en het sterk van zich afbijten hadden blijkbaar indruk gemaakt, want de SM Vooruit werd uiteindelijk door het PHVC vrijgepleit van de boete.³⁵ De socialisten haalden hun gram tegen de aanvallen (uit katholieke en activistische hoek).

Kortom, het was duidelijk dat de verhouding tussen de socialisten en het NHVC tot op zekere hoogte verzuurd was, en dat de voornaamste motieven daarvoor van politieke aard waren. Toch moeten we opletten om niet al te voorbarig conclusies te trekken: op het terrein en in de comités zélf zouden de socialisten een loyale houding aannemen en een grote activiteit aan de dag leggen. In het belang van de bevolking, maar zeker ook in haar éigen belang. Niettemin was van een echte Godsvrede duidelijk geen sprake.³⁶

2. Politieke toe-eigening van de hulpinitiatieven: in de Gemeenteraad

Met de discussies over het NHVC en de rol van de stad in de hulpverlening werd de Godsvrede al op subtiele wijze doorbroken. Die strijd speelde zich eerder via de dagbladen af. Maar ook in de officiële bestuursorganen kwamen de meningsverschillen tussen de verschillende partijen soms aan de oppervlakte, en werd de samenwerking op het vlak van de stedelijke hulp soms op de helling gezet. Dat was zo bij de discussies over de onderstandsbarema's, waar de Godsvrede op die momenten met de voeten werd getreden. Zoals aangehaald werden in het eerste oorlogsjaar allerhande initiatieven genomen om de ernstigste nood te lenigen. Het probleem was echter dat ze niet voldoende op elkaar waren afgestemd, de criteria voor de rechthebbenden niet eenduidig waren en de echte noden zelfs nog niet waren berekend.

De Gentse socialisten zagen als eerste in dat daarin verandering diende te komen. In de zomer van 1915 stelden Johan Lefevre, J. Pankock en Verschraegen in het socialistische middenbestuur een eenduidig en eenvoudig ontwerp van barema voor, dat ze wilden opdringen aan het NHVC. Ook hier speelden politieke belangen. Lefevre hoopte immers om aan de hand van dit concrete en eenvoudige voorstel een betere vertegenwoordiging in het NHVC

---

³³ DE NIEUWE GAZET VAN GENT, 17.02.1917, 1a.

³⁴ VOORUIT, 25.02.1917, 1a.

³⁵ VOORUIT, 22.02.1917, 1a-e2ab.

³⁶ M. CLAEYS-VAN HAEGENDOREN, op.cit., p. 70.

af te dwingen. Verschraegen drukte daarnaast iedereen op het hart voorzichtig te zijn in het belang van de federatie: een hogere uitkering kon men niet eisen omdat de kans op afwijzing dan reëel zou zijn, terwijl men bij een lagere uitkering het risico liep onder de bevolking als schuldigen gezien te worden.³⁷ De discussie over de barema's zou gedurende de oorlog een aantal keer terugkeren.

Zo werd begin 1916 het Stedelijk Werklozenfonds hervormd, omdat de stad de zware financiële last niet langer kon dragen. Anseele zag zich genooddaakt in het socialistische middenbestuur te melden dat een hervorming onvermijdelijk was, en dat die niet ten goede zou komen van de syndicaten.³⁸ Het principe was dat de syndicaten ook hun steentje moesten bijdragen, wat Anseele, als schepen van Financiën, niet betwistte.³⁹ Er waren drie voorstellen. Een eerste kwam van partijgenoot Lefevre, die voorstelde dat de syndicaten wekelijks de helft van de inkomsten uit het lidgeld (dat 20 cent bedroeg) zouden doorstorten naar het fonds. Louis Varlez, liberaal en voorzitter van het Werklozenfonds, stelde dan weer voor dat de syndicaten 10% zouden bij-schuiven (wat op 30 cent per week neerkwam⁴⁰), terwijl de geldelijke hulp van de stad van 6 fr. per week zou worden teruggebracht naar 2,7 fr. per dag. Het geld dat de syndicaten daarvoor niet in kas hadden, zou geleend worden bij de stad en diende na de oorlog terug betaald te worden. Het derde voorstel (waarbij de 'zuivere' inkomsten van de syndicaten zouden worden afgestaan) maakte geen kans op goedkeuring.⁴¹

Men was er in de socialistische kringen niet echt gerust op dat het eigen voorstel (dat van Lefevre) het zou halen. Voor Anseele was dit nochtans een kwestie van uitzonderlijk politiek belang, omdat het voortbestaan van de syndicaten, wezenlijk onderdeel van de socialistische politiek, werd bedreigd. Zij konden onmogelijk 30 cent per week en per lid afdragen, terwijl ze slechts 20 cent binnenkregen. De afbetaling van de lening na de oorlog zou het doodsvonnis betekenen. In het socialistisch middenbestuur benadrukte hij het belang van de zaak: "Voor mij is het niet, de redding der financiën van de stad, die men beoogt, want het verschil tussen de cijfers van Lefevre en Varlez [die in het voordeel van Varlez waren] beloopt hoogstens 120.000 fr. per jaar. Gezien de kolosale (sic) uitgaven welke de stad zich moet getroosten om het hoofd te bieden aan de vereisten die den oorlog meebrengt, en die millioenen beloopt, is zulke besparing het spreken niet waard. Voor mij zit de zaak dieper. De Burgerij kan niet lijden dat onze instellingen te midden van den oorlog groeien en bloeien, daarom wil zij het bestaan der syndikaten onmo-

³⁷ AMSAB, XXXII, Fonds Gent-Eeklo, 107, Zitting van het middencomiteit, 14.07.1915.

³⁸ AMSAB, XXXII, Fonds Gent-Eeklo, 107, Zitting van het middencomiteit, 16.02.1916.

³⁹ V. MICHIELS, op.cit., p. 174.

⁴⁰ VOORUIT, 12.03.1916, 1bcd.

⁴¹ VOORUIT, 23.02.1916, 1a.

EEN GENTSE GODSVREDE?

gelijk maken. Zij willen deze zoodanig treffen, dat zij na den oorlog in de onmogelijkheid zijn het hoofd te bieden aan de geschillen welke onvermijdelijk zullen ontstaan.” En wegens het belang van de zaak: “niettegenstaande de kans van lukken klein is, alles moet ingespannen worden om onze syndikaten te redden.” Het gewichtige politieke belang van de discussie is duidelijk genoeg op te maken uit de citaten. Op voorstel van Anseele werd er in Vooruit dan ook een campagne begonnen, en ondanks het papiertekort zou men de week erop vijf maal op vier bladzijden verschijnen, i.p.v. op twee.⁴²

In de zitting van de Gemeenteraad nam Lefevre de verdediging op van zijn voorstel, door te stellen dat de stad dan wel ontlast moest worden, maar dat dat niet ten koste van de syndicaten mocht gebeuren. Victor Carpentier bear-gumenteerde voor de katholieken dat het voorstel van Lefevre sommige syn-dicaten bevoordeelde, en dat het voorstel Varlez goedkoper was. Ook Anseele wierp zijn gewicht in de schaal: hij benadrukte dat alle syndicaten, buiten dat van de bedienden, het voorstel Lefevre hadden aangenomen. Hij voegde er aan toe “dat dit voorstel der Syndicaten om aan de Stad de helft van hunne ontvangsten af te staan, zeer schoon is,” en betwistte de berekeningen van Carpentier. Om de kans te krijgen alles beter te becijferen, werd besloten de beslissing te verdagen tot na het overleg met de syndicaten, die volgens Joseph Casier het voorstel van Varlez niet goed hadden begrepen.⁴³

Op dat overleg tussen de syndicaten en de vertegenwoordigers van het Stedelijk Werklozenfonds werd besloten het voorstel van Lefevre en dat van Varlez te “splitsen” en deze beslissing in de Gemeenteraad te verdedigen. De syndicaten zouden nu 12,50 centiemen i.p.v. 10 of 30 centiemen per lid beta-len.⁴⁴ Indien de syndicaten niet langer zouden kunnen betalen, en pas dan, zou de stad haar de nodige fondsen lenen.⁴⁵

Anseele aanzag het hernieuwde voorstel als een overwinning: “Verleden week, meenen wij, en terecht dat de Syndikaten tot den ondergang veroor-deeld waren, en nu zien wij, dat de zaak eene wending neemt die de syndika-ten in de moeilijke omstandigheden waarin zij zich bevinden, komen red-den.”⁴⁶ Op de Gemeenteraadszitting werd het hernieuwde voorstel dan ook met eenparigheid van stemmen goedgekeurd. Lefevre drukte zijn tevredenheid uit dat de stad haar uitgaven verminderd zag, terwijl het voortbestaan van

---

⁴² AMSAB, XXXII, Fonds Gent-Eeklo, 107, Zitting van het middencomiteit, 16.02.1916.

⁴³ SAG, III, College- en raadszittingen, 233, Zitting van de gemeenteraad, 25.02.1916. Anseele liet er geen twijfel over bestaan dat de syndicaten moesten bijdragen, maar voor hem was de vraag hoeveel en op welke manier. In de gemeente-raad: “Welnu, Mijne Heeren, de vakbonden vragen geen lening. Zij verkiezen de stad te helpen in haren moeilijken finantieelen toestand.” VOORUIT, 29.02.1916, 1a.

⁴⁴ VOORUIT, 02.03.1916, 2e.

⁴⁵ VOORUIT, 04.03.1916, 2b.

⁴⁶ AMSAB, XXXII, Fonds Gent-Eeklo, 107, Zitting van het middencomiteit, 01.03.1916.

de syndicaten niet in gevaar werd gebracht.⁴⁷

Voor de Gentse socialisten in het algemeen was het een overwinning. In Vooruit werd dan ook in een artikelenreeks de lof van het besluit gezongen, waarbij het politieke karakter van de discussie sterk naar voren kwam. Niet alleen bleken volgens de krant de syndicaten gered van de "ruïne" en kregen de verenigden een aanzienlijk voordeel op de onverenigden, de onderstand was ook nog eens merkkelijk verhoogd. Het was "eene aanzienlijke verbetering en eene veel bredere en rechtvaardiger opvatting van den staat van behoeftigheid van een gezin," aldus Vooruit.⁴⁸ De socialisten zagen er ook de erkenning in van de vakbonden, "en die erkenning der syndikaten heeft ook geleerd dat de werklieden practisch en gematigd kunnen zijn als er daardoor iets te bekomen en te verbeteren is." Het overlegmodel *avant la lettre* werd hier als het ware bejubeld. Immers, "als de arbeidersorganisatie in zulken pijnlijken omstandigheden kalmte, verstand en goedheid toont, waarom zou ze dit niet doen in fabrieksraden, in verzoeningsraden, en zelfs in arbeidstribunalen?", merkte de krant op. Voor hoofdredacteur Ferdinand Hardyns toonde de hele kwestie eveneens aan dat de toekenning van het AES niet het einde van de normale politiek hoefde te betekenen, een argument dat de tegenstanders van het AES vaak gebruikten. Onverenigden werd erop gewezen dat er voor hen niets te winnen viel om zich niet aan te sluiten bij de syndicaten. Voor hen was er minder steun, en "een ezel stoot zich" immers "geen twee keer aan dezelfde steen." Kortom, men was "tevreden" in de afloop van deze kwestie van hoog politiek belang.⁴⁹ De poten werden niet onder de stoel van de socialistische beweging weggezaaid. Of dat echt de bedoeling was van Varlez en de andere gemeenteraadsleden is niettemin niet zeker, gezien de uiteindelijke bereidwilligheid tot compromis. Toch is het moeilijk voor te stellen dat zij dergelijk dodelijk voorstel voor de syndicaten zonder politieke bedoelingen zouden hebben neergelegd.

In het najaar van 1916 naderden de werken aan de *darsen* hun voltooiing, wat opnieuw aanleiding zou geven tot een politieke discussie over de barema's. In juli had Anseele in het socialistische middenbestuur al gemeld dat het onvermijdelijk was dat een nieuw barema voor de Stedelijke Voeding werd voorbereid. Hij had zich "op het standpunt gesteld dat de stad, door het stilleggen der *darsen* hoegenaamd niets minder mag uitgeven." Pankock en Verschraegen gaven meteen aan het debat sterk te willen sturen. Pankock deelde ook mee dat het comité der Stedelijke Voeding akkoord was met een verandering van het barema in die zin dat voor kleine huisgezinnen de onderstand gelijk moest blijven, maar voor de grotere moest stijgen. Verschraegen

---

⁴⁷ SAG, III, College- en raadszittingen, 233, Zitting van de gemeenteraad, 03.03.1916.

⁴⁸ VOORUIT, 12.03.1916, 1bcd.

⁴⁹ VOORUIT, 13.03.1916, 1a.

EEN GENTSE GODSVREDE?

sloot zich daarbij aan.⁵⁰

Op 4 augustus besloot het Schepencollege op haar beurt de kwestie te behandelen. Het moest de bedoeling zijn absolute uniformiteit te bereiken in de praktijk van de verschillende onderstandactiviteiten.⁵¹ Een Beperkt Comité van zes Gemeenteraadsleden werd aangesteld, om overleg te plegen met het Schepencollege.⁵² Op 18 oktober werd de kwestie voorgelegd aan de Gemeenteraad. De meerderheid van het Beperkt Comité kon zich niet vinden in het voorstel van het Comité der Stedelijke Voeding over het type uitkering en het middel van uitbetaling. Schepen Constant Heynderickx (progressist) en het Comité der Stedelijke Voeding, dat onder zijn beheer stond, vonden dat de hulp in natura (voeding) moest worden uitgekeerd. Ook het NHVC was die mening toegedaan. Het Stedelijk Werk der Voeding kon de last van het nieuwe barema dragen volgens deze groep, "gezien dat het de oudste is, en de nodige expertise heeft." Het Beperkt Comité zag daarentegen liever de hulp in de vorm van gelduitdelingen uitgekeerd, en zag bovenal het liefst van al het NHVC tussenkomen in de uitdelingen. Heynderickx bleef "van gedacht dat het ontwerp der Stedelijke Voeding beter is dan dit der Commissie" en dat "geene economische noch politieke redenen" bestonden om aan dit laatste voorkeur te geven. De reden daarvoor was simpel volgens Anseele, die zich met de andere socialisten en progressisten aansloot bij Heynderickx: "onze groep is het om zoo te zeggen eens om zich aan te sluiten bij het voorstel dat de minste opofferingen vanwege de stad vergt: de twee andere groepen van den Raad denken dat de Stad zich eene meerdere uitgave van 33.000 frank per week mag getroosten." Ook het feit dat het NHVC met de eer van de uitdelingen zou gaan lopen, werd maar lauw onthaald. Bij de uiteindelijke stemming waarin het voorstel van het Beperkt Comité het haalde, stemden de socialisten en progressisten dan ook tegen, met enkel een onthouding van Lefevre. De Godsvrede was opnieuw doorbroken, Anseele en zijn fractie (socialisten plus progressisten) hadden na een wisselmeerderheid van katholieken en liberalen een nederlaag geleden.⁵³

De socialisten claimden naar de buitenwereld toe niettemin de overwinning, en trachtten zich de verwezenlijking van het noodbarema toe te eigenen. Vooruit titelde: "Hoezee! Hoezee! Het noodbarema voor Gent is gestemd" en besloot: "wij mogen van heden af zeggen dat wij tevreden zijn, omdat wij gerust mogen beweren dat dit barema ons werk is, het werk der socialisten en

---

⁵⁰ AMSAB, XXXII, Fonds Gent-Eeklo, 107, Zitting van het middencomitéit 05.07.1916.

⁵¹ SAG, III, College- en raadszittingen, 216, Zitting van het schepencollege, 04.08.1916.

⁵² SAG, III, College- en raadszittingen, 216, Zitting van het schepencollege, 08.09.1916.

⁵³ SAG, III, College- en raadszittingen, 234, Zitting van de gemeenteraad, 18.10.1916.

van niemand anders.”⁵⁴ Het klopte natuurlijk wel dat de socialisten voor het aangepaste barema hadden geijverd, maar in de Gemeenteraad hadden zij wél de nederlaag geleden. Opvallend was de tegenspraak: naar buiten toe namen ze de stelling in dat ze er alles voor gedaan hadden om de bevolking zo veel mogelijk te kunnen uitkeren, terwijl ze binnenskamers hadden gepleit voor een beperking van de kosten, in het voordeel van de stad. De voorstelling die ze maakten, klopte dan ook niet volledig. Zeker niet toen ze beweerden dat ze door hun inspanningen de bourgeoisie en de katholieken de loef hadden afgestoken: “het barema is een socialistische, mooie verwezenlijking.” Eerst wilden de bourgeoisie en de katholieken er niet van weten, maar later zouden ook zij het voorstel hebben gesteund, volgens Vooruit. Immers, “middenwijl vielen er in Gent gebeurtenissen voor [de deportaties van arbeiders], waar wij niet moeten op aandringen omdat iedereen ze kent. De behoudende bourgeoisie werd al in eens met schrik bevangen. En dat verwerkte in eens een mirakel.”⁵⁵ In de notulen van de Gemeenteraad waren er nochtans geen sporen terug te vinden van een afwijzende houding van de bourgeoisie of katholieken, terwijl deze laatsten op de zitting van 21 augustus nog de wens hadden uitgedrukt om de arbeiders aan de *darsen* op te vangen, en bijgevolg hun goedkeuring verleenden aan een aantal kleinere openbare werken.⁵⁶ Bovendien was het Schepencollege, dat via de liberalen toch de bourgeoisie vertegenwoordigde, unaniem van mening dat er een onderzoek naar een nieuw barema moest gevoerd worden. De eerste maal dat de opeisingen van arbeiders ter sprake kwam in de Gemeenteraad, was trouwens op 18 oktober. Twee dagen dus voor de goedkeuring van het barema, dat onmogelijk op twee dagen kon voorbereid zijn. In een periode van twee dagen zouden de katholieken ook nooit zo plots fundamenteel van mening kunnen veranderd zijn. Als we Vooruit dan ook nog eens kritiek zien leveren op het NHVC, dat via “neutrale lokalen” haar deel van de uitkeringen mocht uitbetalen⁵⁷, zijn we nog meer overtuigd dat Vooruit de waarheid verdraaide, en dat louter om politieke redenen. De socialisten zagen in de kritiek op hun standpunt een lastercampagne.⁵⁸

De Waarheid, het weekblad van socialistische dissidenten van de Vrije Socialistenbond, besefte dat Vooruit de feiten vertekend had weergegeven en legde de vinger op de wonde. De Vrije Socialisten viseerden de Gentse BWP

⁵⁴ VOORUIT, 20.10.1916, 1a.

⁵⁵ VOORUIT, 21.10.1916, 1ab.

⁵⁶ SAG, III, College- en raadszittingen, 234, Zitting van de gemeenteraad, 21.08.1916.

⁵⁷ VOORUIT, 22.10.1916, 1a-e2a. Vooruit betreurde het sterk dat door het nieuwe reglement de syndicalist zijn werklozensteun in twee happen kreeg uitbetaald. De bijleg van de syndicaten kreeg hij op het bureau van die vereniging, die van de stad en het PHVC op een neutrale plaats. Voor Vooruit was dit de “bureaucratische anarchie waaraan bijna alle openbare instellingen mank gaan.” VOORUIT, 30.10.1916, 2a.

⁵⁸ AMSAB, XXXII, Fonds Gent-Eeklo, 25.10.1916.

EEN GENTSE GODSVREDE?

in haar weekblad voortdurend, en haalde ook hier haar scherpe pen boven. "Het noodbarema zooals het thans gestemd is tegen den wil der roodhaantjes van Vooruit in, is het gevolg der samenwerking van de eerlijke lieden tegen de joden uit de Rooden tempel, van het eendrachtig optreden van allen aan wien het walgt langer onder het voogdijschap te staan van een politieke partij, wier macht in de handen zit van een kliekske, van een enkele familie! Hoezee! Dat mag De Waarheid roepen, omdat ze eindelijk de getuige is van de eerste gevoelige slag die toegebracht werd aan de aanstellerige onbekwamen die zich op 't stadhuis hadden vastgenesteld," schreef het weekblad.⁵⁹ Het beschuldigde de socialisten er tevens van "van de ellende van het volk een politieke wipplank te maken", met hun kritiek op het NHVC.⁶⁰ Het legde daarmee terecht bloot dat de socialisten de Godsvrede hier met de voeten trad, bovendien om plat opportunistische redenen.

In januari 1917 dook de discussie over het barema weer op, en ditmaal zou het principe dat de socialisten en progressisten eind 1916 verdedigden er wel door komen. Het NHVC had de omdraaiing van het bestaande systeem gevraagd naar analogie van haar reglementen, en wou dus in de eerste plaats voedselhulp uitkeren, alvorens geldelijke onderstand werd uitgedeeld.⁶¹ Na een samenkost tussen Heynderickx en de vertegenwoordigers van het NHVC, bleek er eensgezindheid te bestaan over dat principe. De Stedelijke Voeding verzorgde twee maaltijden per dag, waar telkens een halve liter soep per persoon werd uitgedeeld. Het PHVC zou voor de ingrediënten van de soep zorgen, terwijl de stad voor de supplementaire groenten en het brood moest instaan. De maaltijden moesten volledig gratis zijn, naast het aanbod van maaltijden aan halve prijs. Financiële steun mocht niet meer zijn dan een supplement.⁶²

Op 16 februari 1917 waren drie vertegenwoordigers van het PHVC op de zitting van het Schepencollege aanwezig. Zij verdedigden er de belangrijker rol van de voedingssteun en vroegen om het lokale onderstandbarema af te stemmen op het nationale principe. Ze pleitten er ook voor dat de stad verantwoordelijk zou zijn voor de verwarming van de lokalen waar de voeding werd uitgedeeld, de "infrastructuur". Het NHVC wilde enkel nog bereide maaltijden verdeeld zien, zodat de levensmiddelen niet verder verkocht zouden kunnen worden op de zwarte markt. "Le collège déclare qu'il examinera avec le plus vif désir d'abortir à une solution qui réponde aux vœux du Comité, les propositions qui viennent d'être développées," zo drukte het Schepencollege haar bereidwillige medewerking uit.⁶³ Op 9 maart werd er meegedeeld dat er

---

⁵⁹ DE WAARHEID, 29.10.1916, 1a.

⁶⁰ DE WAARHEID, 12.11.1916, 2d3a.

⁶¹ SAG, III, College- en raadszittingen, 217, Zitting van het schepencollege, 26.01.1917.

⁶² SAG, III, College- en raadszittingen, 217, Zitting van het schepencollege, 07.02.1917.

⁶³ SAG, III, College- en raadszittingen, 217, Zitting van het schepencollege, 16.02.1917.

WILLEM DEDOBBELEER

een akkoord was tussen het NHVC en het Beperkt Comité van de stad om het stedelijk barema in overeenstemming te brengen met het reglement van het NHVC. Het zou op de volgende zitting van de Gemeenteraad ter stemming gelegd worden.⁶⁴

Op die Gemeenteraadszitting van 12 maart werd door Lefevre, die zich als socialist had onthouden bij de vorige stemming, en Carpentier een verdaging van de beslissing bekomen. De verandering van het systeem was volgens hen te groot, er werd te weinig rekening gehouden met de lokale eigenheden, en dus kon men nog niet beslissen. Heynderickx, die had aangedrongen op een snelle beslissing, ging daarmee akkoord, maar gaf meteen ook aan dat er uiteindelijk niet veel te doen zou zijn aan de verandering.⁶⁵ Op 19 maart werd het gemodificeerde barema uiteindelijk goedgekeurd, nadat Carpentier een kleine verandering had aangevraagd en verkregen.⁶⁶

In deze laatste discussie komt Anseele zelf niet aan het woord. Niettemin haalde hij de slag thuis die hij eind 1916 al beoogde. Opvallend was ook dat het NHVC ditmaal blijkbaar meer zeggenschap had, want nu werd er wel dieper ingegaan op hun vraag, ondanks het feit dat eind 1916 het NHVC al dezelfde mening was toegedaan als Heynderickx en de socialisten. De reden daarvoor was dat het principe ondertussen door het NHVC overal in het land werd toegepast en in het nationale reglement was ingeschreven, wat de eis meteen kracht bijzette. Gent moest zich aanpassen aan de nationale afspraken. In ruil werd de stad verantwoordelijk voor de "infrastructuur".

Het politieke belang lag er voor Anseele en de socialisten in dat het Werk der Gemeentelijke Soep werd behouden, en het NHVC niet met alle pluimen ging gaan lopen. In de notulen staat dan ook nadrukkelijk te lezen: "Overwegende dat het Provinciaal Comité verlangt het Werk der Gemeentelijke Soep in stand te houden, op voorwaarde dat dit laatste op zulke wijze worde uitgebreid en ingericht dat het aan de wenschen van het Nationaal Comité voldoet."⁶⁷ Uiteindelijk was de hervorming van het Werklozenfonds en de invoering en modificatie van het barema, dat in december 1917 nog eens werd verhoogd⁶⁸, een politiek compromis waar de socialisten, katholieken en liberalen zich qua verdiensten in evenwicht hielden.

---

⁶⁴ SAG, III, College- en raadszittingen, 217, Zitting van het schepencollege, 09.03.1917.

⁶⁵ SAG, III, College- en raadszittingen, 234, Zitting van de gemeenteraad, 12.03.1917.

⁶⁶ SAG, III, College- en raadszittingen, 234, Zitting van de gemeenteraad, 19.03.1917.

⁶⁷ SAG, III, College- en raadszittingen, 234, Zitting van de gemeenteraad, 19.03.1917.

⁶⁸ SAG, III, College- en raadszittingen, 234, Zitting van de gemeenteraad, 03.12.1917.

3. Politieke toe-eigening van de hulpinitiatieven: het voortbestaan van SM Vooruit

Anseele hechte veel belang aan het voortbestaan van de socialistische beweging aan de basis (zie ook infra). Als beheerder van de SM Vooruit was hij in het bijzonder betrokken bij alles wat de coöperatie aanging. Zo had hij verkregen dat de drie grote SM'en (naast de SM Vooruit, was er ook de christendemocratische SM Het Volk en de eerder neutrale SM Vrijheidsliefde) van de stad een lening toegekend kregen, met goedkeuring van de drie politieke partijen. Omdat de oorlog bleef duren, moest er in de Gemeenteraad enkele keren gestemd worden voor de verlenging van het krediet. In 1916 zou dat een politieke discussie opleveren, die gelieerd was aan de problematiek van de bevoorrading en de stad als hulpverlenende instantie. Alfons Siffer (katholiek) verzette zich tegen een verlenging van het krediet, tenzij werd bewezen dat het zou aangewend worden voor een specifiek en nauw omschreven doel. Het voortzetten van de handelszaken viel daar volgens hem niet onder, want dat was enkel in het belang van de SM'en. Hij viseerde vooral Vooruit. Anseele verzette zich daar tegen, en pleitte ook tegen een verdaging, omdat het de indruk zou wekken dat er iets niet klopte met de missie van de SM'en. Het krediet werd uiteindelijk na een korte discussie verlengd, en enkel Siffer stemde tegen.⁶⁹

De Waarheid zag er opnieuw een schijnheilig manoeuvre in van Anseele, met als doel de socialistische instellingen een duwtje in de rug te geven. In een scherp hoofdartikel werd er van de hele zaak een clownesk toneel gemaakt, waarin enkel Anseele een rol speelde. De personages waren wel telkens anders: de ene keer nam hij de gedaante aan van schepen, dan van de beheerder van de SM Vooruit, dan weer van volksvertegenwoordiger, vervolgens van beheerder van de socialistische coöperatieve industrieën (waarvan de aandelen borg stonden voor de lening), en tenslotte van administrateur van de Bank van de Arbeid. Op die manier probeerde het blad het twijfelachtige van de toekenningsprocedure aan te tonen, omdat Anseele op alle niveaus medezeggenschap had.⁷⁰

Anseele zelf was zich bewust van zijn "ietwat kiesche" positie. Toch vond hij niet dat hij om die reden de zaak niet mocht bepleiten, zoals hij te kennen gaf in de Gemeenteraad: "Dit moet mij nochtans niet beletten de zaak, in algemeene termen, te bespreken."⁷¹ Waarschijnlijk speelde voor hem inderdaad ook meer mee dan het zuivere voortbestaan van de SM Vooruit. Hoe meer handelszaken bleven bestaan, hoe groter de garantie op een goede verdeling

⁶⁹ SAG, III, College- en raadszittingen, 234, Zitting van de gemeenteraad, 17.07.1916.

⁷⁰ DE WAARHEID, 30.07.1916, 1a-d.

⁷¹ SAG, III, College- en Raadszittingen, 234, Zitting van de gemeenteraad, 17.07.1916.

van levensmiddelen was.⁷² Zo speelde de markt op de prijzen en op die manier was er ook een groter bereik bij de bevolking, wat hem als verantwoordelijke voor de bevoorrading van de stad ook aanbelangde. Bovendien nam hij het tevens uitdrukkelijk op voor de SM Het Volk en de SM Vrijheidsliefde, twee katholieke concurrenten. Ondanks het nuttige van het voorstel, toont het toch opnieuw aan dat de hele hulpkwestie (in brede zin) het voorwerp was van politiek gekrakeel. Vooruit zou zich er overigens over verheugen dat Siffer, de "mossel noch vis," bakzeil moest halen.⁷³

4. Politieke toe-eigening van de hulpinitiatieven: besluit

Zonder volledig te willen (en kunnen) zijn, kan worden vastgesteld dat er veelvuldige conflicten bestaan tussen katholieken en socialisten over de hulpinitiatieven en dat ook Anseele daarin een rol speelde. De katholieken leverden kritiek op de stad als hulpverlenende en bevoorradende instantie, en van socialistische kant was het NHVC vaak het mikpunt (binnen het PHVC zelf stelde Anseele zich wel constructief op). Over een aantal gewichtige kwesties, zoals bijvoorbeeld de leningen voor de SM'en en vooral de barema's en het werklozenfonds, zou er hard gestreden en gepolemiseerd worden. Het was overduidelijk niet zonder belang om op te eisen dat men het meeste bijdroeg aan de hulp van de bevolking, en om dat doel te bereiken kon het geen kwaad de waarheid af en toe vertekend weer te geven. De strijd om de toe-eigening van de verschillende hulpinitiatieven woedde in volle hevigheid, in alle richtingen. De verdere uitbouw van de socialistische beweging, waartoe deze bijdrage zich beperkt, moest echter vooral op het terrein gerealiseerd worden. Daarom is het niet zonder belang om te kijken hoe er binnen de socialistische federatie voor werd geijverd om de politieke strijd verder te zetten. Dit overzicht wordt beperkt tot de zaken waar Anseele bij betrokken was. Een vollediger overzicht van de activiteiten van de Gentse socialisten is te vinden in de licentiaatsverhandeling van Michiels⁷⁴.

5. Binnen de socialistische federatie: propaganda en propagandistische activiteit

De voornaamste bron om de uitbouw van de socialistische basis te detecteren, zijn de verslagen van het socialistische middenbestuur, bewaard in het Amsab. Op de wekelijkse vergaderingen van het middenbestuur werd er overleg gepleegd tussen de verschillende belanghebbenden binnen de Gentse socialistische federatie, zoals het partijbestuur, de mutualiteiten, syndicaten, ont-

---

⁷² Zie daarvoor ook: DEDOBBELEER, op.cit., pp. 31-75.

⁷³ VOORUIT, 22.07.1916, 2ab.

⁷⁴ V. MICHIELS, op.cit., pp. 204-246.

EEN GENTSE GODSVREDE?

spanningsverenigingen, dagblad, enz., en zijn om evidente redenen een belangrijke bron. De verslagen zijn echter maar fragmentarisch bewaard. Voor de periode november 1916 - 11 november 1918 is er slechts één bewaard. De reden daarvoor dient gezocht te worden in het verbod op politieke vergaderingen door de Duitse overheden. Toch is het onwaarschijnlijk dat er na oktober 1916 geen overleg meer werd gepleegd. Enkel was er geen schriftelijke neerslag van, althans geen bewaarde.

Het dagblad Vooruit

Het dagblad Vooruit was vanzelfsprekend het voornaamste kanaal waarlangs de socialisten hun propaganda voerden. Kritiek op de "papen" (*Le Bien Public*) en de andere "katholieke confraters" (*De Gentenaar*, *Het Volk*) kreeg er haar plaats, en vaak werd met hen polemieek gevoerd. Dat ging soms over heel concrete zaken i.v.m. de Gentse hulpinitiatieven, maar er werd ook vaak gepolemiseerd over de visie op de oorlogsschuld, de Belgische staat na de oorlog en socialistische of katholieke principes. Dikwijls werd ook de lof gezongen van het gemeentebestuur, in die zin dat *De Waarheid* zou stellen dat Vooruit de "moniteur" van de stad was geworden.⁷⁵

De socialisten waren zich bewust van de propagandistische waarde van hun blad, en dat was dan ook de voornaamste reden waarom men zich liever onderwierp aan de censuur dan de druk volledig te moeten staken, iets wat de liberale tegenhanger *La Flandre Libérale* wel deed. In het eerste gecensureerde dagblad van 28 oktober stelde men het wegens de Godsvrede nog niet zo expliciet⁷⁶, maar later klonk het: "Niet één ogenblik zullen we trachten de Godsvrede te storen, maar ook niet één aanval of onrecht tegenover onze organisaties of tegenover de algemeene belangen der werkers en kleine burgers zullen we onverdedigd laten."⁷⁷ De belangen van de socialistische federatie moesten verdedigd worden.

Anseele zou zich in het middenbestuur ook dikwijls moeien met de inhoud en praktische zaken. Vaak liet hij weten een "campagne" of propaganda in Vooruit te willen over één of ander politiek of socialistisch onderwerp (bijv. Werklozenfonds (cfr. supra), vertegenwoordiging in het NHVC (cfr. supra), syndicaten⁷⁸, *SM Vooruit*⁷⁹), maar hij had ook invloed op minder gewichtige

⁷⁵ DE WAARHEID, 04.02.1917, 1a.

⁷⁶ VOORUIT, 28.10.1914, 1a-d. Vooruit gaf toen twee redenen op voor het herverschijnen. Ten eerste wilde men de nieuwsgierigheid van het volk bevredigen met oorlogsnieuws, en ten tweede wilde men meehelpen aan het behoud der rust. Wel verheugde het blad er zich al over dat ze mochten "socialistische artikels schrijven, met de dagbladen pennenstrijd voeren, [...]."

⁷⁷ VOORUIT, 27.03.1915, 1b.

⁷⁸ Er werd ook herhaaldelijk, vaak door Anseele, gepleit voor propaganda voor de syndicaten (los van Vooruit). AMSAB, XXXII, Fonds Gent-Eeklo, 107, Zitting van het middencomiteit, 23.06.1915 ; 23.07.1915 ; 26.07.1916.

⁷⁹ AMSAB, XXXII, Fonds Gent-Eeklo, 107, Zitting van het middencomiteit, 31.05.1916 ; 26.07.1916.

zaken. Zo stelde hij nieuwe feuilletons voor, liet hij Hardyns weten dat die zijn toon moest milder⁸⁰ of dat een bepaalde lezersbrief wegens de scherpe toon niet mocht gepubliceerd worden⁸¹, kwam de herlancering van het zondagse literaire bijblad van Vooruit er op zijn voorspraak⁸², wilde hij de verdere verspreiding van het blad over het platteland⁸³, pleitte hij ervoor om de lezingen in de wijklokalen integraal in Vooruit te publiceren⁸⁴, stelde hij wegens de papierschaarste een prijsverhoging voor⁸⁵, enz. Via het middencomité werd de hele federatie daarnaast op de hoogte gehouden van de ontwikkelingen i.v.m. het dagblad, en kon er een gecoördineerde actie gestart worden. Dat Anseele wel degelijk veel belang hechtte aan de propagandawaarde van het blad, is bijvoorbeeld ook te zien toen hij zich erg tevreden toonde met het nieuwe aantal lezers dat men had verworven.⁸⁶

Het inzicht dat hiervan aan de basis lag, komt naar voren in zijn pleidooi voor propaganda voor de SM Vooruit: "na den oorlog zal de strijd nog heviger zijn dan heden. Wij moeten trachten, bij middel van schriftjes, brochuurtes, over de werking der SM Vooruit, haar ontstaan, enz. het volk in te lichten, en trachten hen als lid te winnen."⁸⁷ Of, anders gezegd, Anseele zelf was zich zeer bewust van het feit dat de socialistische beweging aan de basis moest uitgebouwd worden opdat men na de oorlog sterker op de politiek zou kunnen wegen. Om die reden pleitte Anseele er ook voor om - ondanks het papiertekort - de almanak van Vooruit wel degelijk te doen verschijnen: "Wij moeten zien dat niet een schakel, uit de ketting onzer inrichtingen gedurende den oorlog genomen word (sic)."⁸⁸ Kort samengevat, en verwoord door hemzelf, kwam de tactiek van Anseele op het volgende neer: "Men moet zich niet alleen verdedigen, maar ook aanvallen."⁸⁹

---

⁸⁰ AMSAB, XXXII, Fonds Gent-Eeklo, 107, Zitting van het middencomiteit, 02.02.1915.

⁸¹ AMSAB, XXXII, Fonds Gent-Eeklo, 107, Zitting van het middencomiteit, 31.06.1915.

⁸² AMSAB, XXXII, Fonds Gent-Eeklo, 107, Zitting van het middencomiteit, 09.02.1915.

⁸³ AMSAB, XXXII, Fonds Gent-Eeklo, 107, Zitting van het middencomiteit, 23.07.1915.

⁸⁴ AMSAB, XXXII, Fonds Gent-Eeklo, 107, Zitting van het middencomiteit, 24.11.1915.

⁸⁵ AMSAB, XXXII, Fonds Gent-Eeklo, 107, Zitting van het middencomiteit, 14.01.1916.

⁸⁶ AMSAB, XXXII, Fonds Gent-Eeklo, 107, Zitting van het middencomiteit, 14.01.1916.

⁸⁷ AMSAB, XXXII, Fonds Gent-Eeklo, 107, Zitting van het middencomiteit, 31.05.1916.

⁸⁸ AMSAB, XXXII, Fonds Gent-Eeklo, 107, Zitting van het middencomiteit, 05.10.1916.

⁸⁹ AMSAB, XXXII, Fonds Gent-Eeklo, 107, Zitting van het middencomiteit, 25.10.1916.

EEN GENTSE GODSVREDE?

Propagandaclubs en Feestcomité

In de zomer van 1915 wilde Anseele een propagandaclub oprichten, met als doel een kern te vormen die zich zou moeten bezighouden met het verwerven van nieuwe leden voor de organisaties en van nieuwe lezers voor Vooruit.⁹⁰ Dezelfde redenering die Anseele maakte bij het dagblad Vooruit lag ook hier (en ook bij de volgende voorbeelden) aan de basis. Hij voorspelde dat de strijd na de oorlog nog heviger zou zijn, en dat de duizenden werklozen het moeilijk zouden hebben om zich opnieuw aan te passen aan de "tucht" van de nijverheidsondernemingen. Zelf wou hij daarom na de oorlog een beweging zien voor de vermindering van de werkuren, en de propagandaclub moest het pad effenen door extra steun onder de arbeiders te verwerven. "Bijgevolg zit het gedacht er reeds in. Wij moeten vooral het socialistische bewustzijn van het proletariaat opwekken," liet Anseele weten. De propagandaclub kreeg de naam van "Vrijzinnige Werkmansbibliotheek" mee⁹¹, maar werd uiteindelijk ondanks de goede voornemens dood geboren. Anseele had al snel besloten de zittingen niet meer bij te wonen, "gezien de opzettelijke moeilijkheden die eenige jongeren in den weg legden."⁹²

Later werd er op vraag van Anseele nog een propagandaclub opgericht met als doel de SM Vooruit te promoten. Die club moest voor de verspreiding zorgen van "kleine brochurtjes".⁹³

Naar aanleiding van een discussie over een opgevoerd toneelstuk, dat volgens Anseele "bij ons" niet thuis hoorde, werd er ook besloten om een Feestcomité op te richten, "die zich niet alleen zou gelasten met de datums te fixeeren, waarop de opvoeringen zullen plaats grijpen, maar ook met den inhoud der op te voeren stukken na te gaan." De keuze van de stukken werd voorheen te veel overgelaten aan "enkele personen", en dat was volgens het middenbestuur de reden dat er soms klachten waren.⁹⁴ Anseele zelf hield zich bezig met het inrichten van de commissie, en zetelde er zelf als vertegenwoordiger van SM Vooruit in.⁹⁵ Ondanks dat lidmaatschap was hij niet erg actief in de commissie.⁹⁶

⁹⁰ AMSAB, XXXII, Fonds Gent-Eeklo, 107, Zitting van het middencomitéit, 11.08.1915.

⁹¹ AMSAB, XXXII, Fonds Gent-Eeklo, 107, Zitting van het middencomitéit, 25.08.1915.

⁹² Y. PUISSANT, *Genese en schipbreuk van de Vredesgroep der Socialistische partij 1908-1919: een centristisch hervormingsproject binnen de Gentse BWP tijdens de eerste wereldoorlog (Onuitgegeven licentiaatsverhandeling Universiteit Gent, 1993)*, p. 106. Zie voor de problematiek met de jongeren: W. DEDOBBELEER, op.cit., pp. 130-137.

⁹³ AMSAB, XXXII, Fonds Gent-Eeklo, 107, Zitting van het middencomitéit, 31.05.1916.

⁹⁴ AMSAB, XXXII, Fonds Gent-Eeklo, 107, Zitting van het middencomitéit, 06.10.1915.

⁹⁵ AMSAB, XXXII, Fonds Gent-Eeklo, 107, Zitting van het middencomitéit, 20.10.1915.

⁹⁶ Zoals blijkt uit: AMSAB, XXXII, Fonds Gent-Eeklo, 107, Zitting van het middencomitéit, 09.02.1916. Anseele verwonderde zich over de activiteiten van de commissie die hem ter ore waren gekomen.

Verwarming van de wijklokalen

Naast de problemen met de bevoorrading, had Gent ook te kampen met een ernstig tekort aan brandstof. De Gentse socialisten hadden dat snel door, en zagen meteen in welke politieke kans zich aandiende. Indien men de leden op dit vlak goed ondersteunde, zou dat de Gentse socialisten veel sympathie opleveren. Zo werd er op voorstel van Anseele al in 1915 besloten om de lokalen van de wijkclubs kosteloos ter beschikking te stellen aan de leden om zich te verwarmen en licht uit te sparen.⁹⁷ In de zomer van 1915 werd al aan de volgende winter gedacht, want men wilde het initiatief verder zetten. De subsidies zouden moeten komen van de propagandaclub, de coöperatieven (waaronder SM Het Licht, uitgever van Vooruit, dat besloot 1 fr. te betalen voor iedere nieuwe lezer) en van sommige syndicaten. Ook deze keer was Anseele de drijvende kracht achter het initiatief, en hij stelde eveneens voor om "het schoone van dit soort steun" verder te benadrukken door het organiseren van lezingen in de lokalen, "voor een groot publiek".⁹⁸ De lokalen waren geopend van 5 november⁹⁹ t.e.m. 18 maart¹⁰⁰, en het initiatief was met het dagelijks bijeenkomen van ruim 1500 partijgenoten een groot succes.¹⁰¹ Het belang daarvan mag niet onderschat worden. Het contact tussen de socialistische leden onderling was op die manieren heel innig, en de Gentse socialisten waren heel aanwezig voor hun leden, wat nog altijd een heel belangrijke troef was. Om daar nog een schepje bovenop te doen, werd er op voorstel van Verschraegen een groot feest georganiseerd op 18 maart, de dag dat de lokalen werden gesloten.¹⁰² Ook in de winter van 1916-1917 werden de lokalen verwarmd¹⁰³, en er is geen reden om aan te nemen dat dit in de laatste oorlogswinter niet meer het geval was.

Hulp aan krijgsgevangenen

Anseele toonde zich ook bekommerd om het lot van de Gentse krijgsgevangenen. Hij stelde vast dat "iedereen" ondersteuning genoot, en vroeg zich af of

⁹⁷ AMSAB, XXXII, Fonds Gent-Eeklo, 107, Zitting van het middencomiteit, 03.02.1915.

⁹⁸ AMSAB, XXXII, Fonds Gent-Eeklo, 107, Zitting van het middencomiteit, 08.09.1915 ; 15.09.1915. Het waren deze lezingen die integraal in Vooruit moesten verschijnen. Opvallend was dat de teksten in het begin vaak werden ondertekend door E.A., de initialen van Edward Anseele. Dat zegt toch iets over het belang dat hij hieraan hechtte.

⁹⁹ AMSAB, XXXII, Fonds Gent-Eeklo, 107, Zitting van het middencomiteit, 25.10.1915.

¹⁰⁰ AMSAB, XXXII, Fonds Gent-Eeklo, 107, Zitting van het middencomiteit, 01.03.1915.

¹⁰¹ AMSAB, XXXII, Fonds Gent-Eeklo, 107, Zitting van het middencomiteit, 14.01.1915.

¹⁰² AMSAB, XXXII, Fonds Gent-Eeklo, 107, Zitting van het middencomiteit, 01.03.1916.

¹⁰³ AMSAB, XXXII, Fonds Gent-Eeklo, 107, Zitting van het middencomiteit, 25.10.1916.

EEN GENTSE GODSVREDE?

dat ook voor hen niet moest gelden. Hij wilde dat de Gentse socialisten hen pakketten zouden toesturen.¹⁰⁴ De syndicaten en de SM Vooruit beloofden daarop hun medewerking. Anseele zelf werd geen lid van het comité dat opgericht werd.¹⁰⁵

Vakuiteenzettingen en de oprichting van de Hogeschool van den Arbeid

In de zomer van 1915 lanceerde het NHVC het idee om aan gesyndiceerde werklozen cursussen aan te bieden in ruil voor de gegeven ondersteuning, en sprak daar de Gentse socialisten over aan. Lefevre en Verschraegen mochten het ontwerp opmaken en overhandigen aan het NHVC. In het middenbestuur werd het idee besproken, en Anseele vond "het gedacht" meteen uitstekend. De syndicaten zouden meewerken, en moesten spreken over "bepaalde onderwerpen betreffende de werkersbeweging". Ze moesten m.a.w. de gelegenheid ten bate nemen om nieuwe leden te verwerven, en proberen de toehoorders te winnen voor het socialistische gedachtegoed.¹⁰⁶ Meteen werd er actie ondernomen, en op de volgende zitting van het middencomité kon men al concrete plannen voorleggen. Er zouden leergangen ingericht worden in nijverheidsscholen, beroepsscholen en avondscholen, men zou voordrachten en cursussen organiseren, en "leerzame cinema" projecteren. Ook de onderwerpen werden besproken, en die gingen van pleidooien voor sociale wetten, over voordrachten over techniek, reizen, geschiedenis, wetenschap, tot geneeskundige onderwerpen. De ondersteunde werklozen van jonger dan 18 jaar zouden 6 uur les per week krijgen, en alle werkloze mannen en vrouwen zouden twee voordrachten of cinemavoortellingen per week bijwonen. De verenigden die naar de voordrachten gingen, zouden worden ontlast van het dagelijkse aftekenen bij hun syndicaat.¹⁰⁷

Anseele woonde zelf een nieuwe zitting met het NHVC bij. De bedoeling was om zo snel mogelijk te beginnen met de voordrachten. Over een mogelijke verplichting was er wel nog geen eensgezindheid. De socialisten waren, in tegenstelling tot de katholieken, alvast voor. Anseele gaf ook aan waarom: ze moesten vermijden dat de katholieken zich zouden kunnen opdringen.¹⁰⁸ Ook hier speelden immers duidelijk politieke belangen mee: de cursussen verzorgd door de syndicaten waren een fantastische hefboom voor de socialisten, en dat de katholieken een eventuele verplichting niet zagen zitten, was dan ook niet

---

¹⁰⁴ AMSAB, XXXII, Fonds Gent-Eeklo, 107, Zitting van het middencomiteit, 25.08.1915.

¹⁰⁵ AMSAB, XXXII, Fonds Gent-Eeklo, 107, Zitting van het middencomiteit, 15.09.1915.

¹⁰⁶ AMSAB, XXXII, Fonds Gent-Eeklo, 107, Zitting van het middencomiteit, 07.07.1915.

¹⁰⁷ AMSAB, XXXII, Fonds Gent-Eeklo, 107, Zitting van het middencomiteit, 14.07.1915.

¹⁰⁸ AMSAB, XXXII, Fonds Gent-Eeklo, 107, Zitting van het middencomiteit, 28.07.1915.

onlogisch.

Op een volgende zitting van het middenbestuur waren alle socialistische verenigingen aanwezig, en was het Anseele die hen van het interessante van de opportuniteit overtuigde. Hij verlangde dat een 50 à 60 "bekwame werklieden" zouden worden aangeduid door de syndicaten om de lezingen te verzorgen¹⁰⁹, en rekende ook op vrouwelijke medewerking. Belangrijk was dat de lessen zo aantrekkelijk mogelijk zouden worden, en in die zin verklaarde hij zich akkoord met de aangehaalde onderwerpen. Het belang van de kwestie onderstreepte hij door te zeggen: "dit zal onvermijdelijk in Gent een prachtige indruk maken."¹¹⁰

De voorbereidingen bleven lopen, en eind oktober kon Verschraegen melden (op een zitting waar Anseele niet aanwezig was) dat in het NHVC "het werk ten einde" was, wat zoveel betekende dat de voorstellen enkel nog moesten bekrachtigd worden. Toch was er nog geen zekerheid dat de voorgestelde vaklessen door het NHVC zouden worden aangenomen. De socialisten hoopten uitdrukkelijk van wel en probeerden wat druk te zetten: "Wij moet [sic] het Comiteit voor zijn, met onze werklessen, om op uitslagen te kunnen wijzen, en deze te doen aanvaarden. Wij zouden bijv. kunnen beginnen den 3^e week van November."¹¹¹ Op 24 november bleek dat de Kleermakers reeds begonnen waren, en werd overlopen wanneer de andere verenigingen zouden beginnen. Anseele zag "met voldoening" dat er zoveel kameraden waren die zich hadden aangeboden om de lessen te geven en dat ze zo talrijk op de zitting van het middencomité aanwezig waren. Zijn enthousiasme bleek opnieuw wanneer we hem ervoor zien pleiten om de vakuiteenzettingen volledig in het dagblad Vooruit te doen opnemen. Aan het Comiteit van Werkloozensteun had hij een subsidie gevraagd, en er waren goede vooruitzichten dat die zou worden toegekend.¹¹²

Of deze lessen uiteindelijk verplicht werden, is onduidelijk. Wel zeker is dat de socialistische plannen werden goedgekeurd, de subsidie werd toegekend en dat de vakuiteenzettingen begonnen werden. In april kwam een eventuele verlenging van de subsidie ter sprake, en er moest worden betreurd dat net op dat moment twee vakverenigingen hun lessen hadden gestaakt.¹¹³ Het middencomité drukte dan ook de wens uit dat de "vakuitleggingen" zouden worden

¹⁰⁹ AMSAB, XXXII, Fonds Gent-Eeklo, 107, Zitting van het middencomiteit, 05.08.1915.

¹¹⁰ AMSAB, XXXII, Fonds Gent-Eeklo, 107, Zitting van het middencomiteit, 11.05.1915.

¹¹¹ AMSAB, XXXII, Fonds Gent-Eeklo, 107, Zitting van het middencomiteit, 25.10.1915.

¹¹² AMSAB, XXXII, Fonds Gent-Eeklo, 107, Zitting van het middencomiteit, 24.11.1915.

¹¹³ AMSAB, XXXII, Fonds Gent-Eeklo, 107, Zitting van het middencomiteit, 13.04.1916.

EEN GENTSE GODSVREDE?

voorgezet of hervat. De subsidie zou immers meer dan waarschijnlijk toegekend worden.¹¹⁴

Het voorbeeld van de vakuiteenzettingen, die bijdroegen tot de geestelijke ontwikkeling van de arbeiders, werkte inspirerend. In de zomer van 1916 zou men dan ook de wens uitdrukken dat er van de socialistische tentoonstelling van Nijverheid en Kunst "iets blijvends moest overschieten" en werd besloten om "vakscholen" op te richten. Dit initiatief stond los van de vakuiteenzettingen die door het NHVC waren opgedragen, maar lag natuurlijk in dezelfde lijn van de arbeidersopvoeding, waar Anseele een groot voorstander van was.¹¹⁵ Diezelfde vakuiteenzettingen voor de werklozen zouden er wél in opgenomen worden, zodat er geen twee parallelle ondernemingen zouden gaan bestaan.¹¹⁶ Voor Anseele moest het grootse project opgevat worden in de vorm van een coöperatie, die de nodige fondsen moest werven, waarna een beperkte groep de verantwoordelijkheid zou gaan dragen om de inrichting verder uit de grond stampen.¹¹⁷ De voorbereidingen mondden in oktober 1916 uit in de oprichting van de Hoogeschool van den Arbeid. Oorspronkelijk werd het klein opgevat, maar men hoopte via de bijdragen van de arbeiders en zelfs van de burgerij, "die het met het onderwijs goed meent," de coöperatie snel uit te breiden. In Vooruit werd het "stoute plan" en haar doelstelling als volgt uitgelegd: "Aan de werklieden hunne eigene onderwijsgestichten te bezorgen en eene aanvulling en vollediging der officieele beroeps- en ambachtsscholen daar te stellen." Men meende ook een argument uit de handen "onzer vijanden" te hebben geslagen, en onderstreepte daarmee de politieke bedoeling achter het project: "inderdaad, hoe dikwijls werd ons niet verweten dat wij geene scholen stichtten en anders niet deden dan winstgevendende zaken aanpakken, dat wij niet anders deden dan onze leden en klanten gedurig doen betalen en nooit iets stichtten dat geld kostte?"¹¹⁸

Anseele werd als voorzitter-beheerder aangesteld en ook "den stouten geestdriftigen stichter" genoemd.¹¹⁹ Hij deelde in een rede ter ere van de Hoogeschool zijn visie op het project mee. Volgens hem verenigde de school twee reuzenkrachten van de mensheid, die al eeuwen van elkaar waren verwijderd, namelijk de wetenschap en de arbeid, en hij noemde beide respectievelijk "een groot gedacht en eene groote kracht." De school stelde meteen ook een einde aan het oude onderwijssysteem, waarin de werklieden volgens hem

---

¹¹⁴ AMSAB, XXXII, Fonds Gent-Eeklo, 107, Zitting van het middencomiteit, 10.05.1916.

¹¹⁵ AMSAB, XXXII, Fonds Gent-Eeklo, 107, Zitting van het middencomiteit, 10.05.1916.

¹¹⁶ VOORUIT, 09.05.1917, 2c.

¹¹⁷ AMSAB, XXXII, Fonds Gent-Eeklo, 107, Zitting van het middencomiteit, 05.07.1916.

¹¹⁸ VOORUIT, 23.10.1916, 3bc.

¹¹⁹ VOORUIT, 11.08.1917, 2bc.

juist voldoende werden opgeleid om de onderdanige taken die de burgerij hen oplegde uit te voeren. Nu zou de Arbeid er uit oprijzen, en zou het laatste bolwerk dat nog van de kapitalisten was, namelijk het hoger onderwijs, afbrokkelen. Via de Hoogeschool zou de Wereld van het Werk aan de mensheid meer vrijheid, meer welstand en een hogere beschaving kunnen schenken, iets wat het oude onderwijssysteem niet kon bieden. Immers, de werklieden zouden niet alleen meer kennis opdoen, maar ook de productie- en natuurkrachten beter kunnen aanwenden, en voor een rechtvaardigere verdeling van de opbrengsten en voor "hogere politieke en sociale regeeringsvormen" zorgen. Kortom, de school bevatte de "kiemen eener nieuwe wereld" en was op die manier politiek geïnspireerd. Opmerkelijk in tijden van Godsvrede, maar ook typerend, was de expliciete beargumentering in het pleidooi van Anseele.¹²⁰ Toch stelden de socialisten de school blijkbaar open voor de kritiek, waardoor een politieke discussie op gang kwam. Het was De Waarheid die de kat de koebel aanbond. Nadat de werking van de school een tijdje had stilgelegen omdat de Duitsers de lokalen hadden opgeëist, en de lessen waren hervat op 3 april 1918¹²¹, zou De Waarheid de Hoogeschool op 16 juni tot een nieuwe socialistische "melkkoe" bombarderen. De beschuldigingen waren niet min: "het doel dezer school is eene jacht naar subsidiën," wat afbreuk deed aan de expliciete bedoeling van de Gentse BWP om ook eens iets niét winstgevend te doen. De krant gaf ook een voorbeeld. Er werd aan de boekereien van de onderwijsstichtingen een subsidie beloofd. De Hoogeschool van den Arbeid zou daarop snel een kast hebben aangekocht voor enkele franken, "daarin eenige boeker geborgen en toelage aangevraagd" hebben, terwijl de (verouderde) boeken nooit zouden worden uitgeleend, noch aan leerlingen noch aan leraars. De leraren zouden daarnaast hun loon niet uitbetaald krijgen, bijna alle inrichtingskosten zouden uit de duim gezogen zijn, en de voordrachten zouden een lachertje zijn. De onderwijzers hadden vaak zelfs niet eens een diploma, en de beheerraad, die volgens het reglement maandelijks moest bijeenkomen, had dat al negen maanden nagelaten.¹²²

Ook de Nieuwe Gentsche Courant, opvolger van de Nieuwe Gazet van Gent, sprong mee op de polemische kar. Het was naar eigen zeggen op onderzoek uitgetrokken alvorens de aanklacht over te nemen, maar het had "vernomen dat die klachten eerder beneden dan boven de waarheid" waren. Het had ook gehoord dat "door het Ministerie van Onderwijs onverwijld een onderzoek [was] ingesteld" en dat de Hoogeschool bijgevolg "veel kans [liep] van de toelageziekte genezen te worden."¹²³ In Vooruit trok Désiree Cnudde van leer tegen de beschuldigingen: hij zou niet minder dan zestien "onnauwkeurigheden" hebben vastgesteld, die dienden weerlegd te worden. De kritiek werd

¹²⁰ AMSAB, XXXII, Fonds Gent-Eeklo, 42, Rede van E. Anseele, Hogeschool van den Arbeid, mei 1917.

¹²¹ VOORUIT, 02.04.1918, 2b.

¹²² DE WAARHEID, 16.06.1918, 2bc.

¹²³ DE NIEUWE GENTSCHE COURANT, 25.06.1918, 1b.

EEN GENTSE GODSVREDE?

afgedaan als een “lasterlijken veldtocht”, maar men was vastbesloten niet van de ingeslagen weg af te wijken.¹²⁴ Op De Waarheid maakte het antwoord van Vooruit, “een misbaksel dat op een schaterlach is ontvangen”, niet veel indruk. Het hield haar beschuldigingen staande.¹²⁵ Ook de Nieuwe Gentsche Courant weigerde het recht van antwoord van Vooruit op te nemen, waarover Vooruit zich beklaagde.¹²⁶ Wat er ook van aan was, het project dat de kiemen van een nieuwe wereld bevatte, werd blijkbaar niet als dusdanig bestuurd. Daarvoor waren de kritieken te hardnekkig. Het zou eerder verbazen dat die er zouden gekomen zijn, als er op de uitvoering van het initiatief niets aan te merken was geweest. Het project was dus waarschijnlijk met een sisser afgelopen. Na de oorlog zou de instelling alleszins geen lang leven meer beschoren zijn. Niettemin was haar “stoute” politieke karakter bijzonder duidelijk.

SM Vooruit

We willen hier ook heel kort nog de SM Vooruit, waarvan Anseele hoofdbeheerder was, tijdens de oorlogsperiode bespreken. We zijn daarvoor aangewezen op wat er in het dagblad Vooruit verscheen, aangezien de verslagen van de beheerraad en het bestuur maar heel gedeeltelijk zijn bewaard. Het belang van de SM Vooruit was evident, en lag in dezelfde lijn van het belang van het uitbouwen van de beweging aan de basis. In die zin mag niet vergeten worden dat er ook in het socialistisch middenbestuur de nodige aandacht besteed werd aan de propaganda voor de SM Vooruit.

Het ironische aan de ellendige oorlogsomstandigheden was dat zij voor de SM Vooruit een zegen waren. De coöperaties hadden te lijden onder de hogere prijzen voor de levensmiddelen en de moeilijke bevoorrading. Op sommige momenten waren de magazijnen volledig leeg.¹²⁷ Het zakencijfer daalde serieus.¹²⁸ Toch hadden de coöperaties, waaronder Vooruit, twee grote troeven: ze verkochten vaak aan prijzen die lager lagen dan in de private handel, en de winsten van de coöperaties werden om de drie maanden uitgedeeld aan de leden.¹²⁹ En dus steeg het aantal leden aanzienlijk.

In het boekjaar 1915 steeg het zakencijfer van SM Vooruit met meer dan 4 miljoen frank¹³⁰, en in 1916 werden er maar liefst 2621 nieuwe leden gewonnen, ofwel meer dan 7 nieuwe leden per dag.¹³¹ Op de algemene vergadering in juni 1917 verklaarde Anseele dat de SM Vooruit gezien de

---

¹²⁴ VOORUIT, 02.07.1918, 2cd.

¹²⁵ DE WAARHEID, 21.07.1918, 1e2a.

¹²⁶ VOORUIT, 28.07.1918, 1d.

¹²⁷ V. SERWY, *La coopération ouvrière socialiste en Belgique 1914-1918: rapport présenté à l'assemblée générale de la Fédération des Sociétés Coopératives (Gent, 1918)*, p. 41.

¹²⁸ *Ibidem*, p. 25.

¹²⁹ *Ibidem*, p. 41.

¹³⁰ VOORUIT, 28.12.1915, 1ab.

¹³¹ VOORUIT, 04.01.1917, 3e.

omstandigheden hoegenaamd niet te klagen had, “het tegendeel is eerder waar”. Het vertrouwen van de leden in de maatschappij bleek ook te groeien, maar het zakencijfer daalde nu wel conform de algemene trend. Daar was niets aan te doen, maar voor de rest verging het de SM Vooruit goed.¹³² Het aantal leden bleef immers groeien, in 1917 kwamen er nog eens 1766 nieuwe bij.¹³³ Men werd ongeveer 87.577,71 fr. winst uitgekeerd.¹³⁴ Het zakencijfer was in 1917 met iets meer dan 200.000 fr. gedaald, ten eerste omdat er steeds minder goederen te vinden waren, en ten tweede omdat de koopkracht van de leden tengevolge van de werkloosheid ook sterk was teruggevallen.¹³⁵

Kortom, de oorlog was voor SM Vooruit, ondanks de daling van het zakencijfer, zo slecht nog niet geweest, en na de oorlog zou men er zich eerder over verwonderd hebben dat men winst had gemaakt. Eén van de redenen daarvoor was dat de SM Vooruit, naast de voordeligere prijzen die een grote troef waren, profiteerde van het verdwijnen van een groot deel van de kleinhandel en ze dus figureerde in een omgeving waarin de concurrentie sterk was verminderd. Na de oorlog zou de SM Vooruit het dan ook veel moeilijker krijgen.¹³⁶

Toch kreeg de SM Vooruit tijdens de oorlog ook met problemen te kampen. Het voornaamste conflict speelde zich af in 1918, toen de bakkers het werk neerlegden n.a.v. een nieuw werkreglement dat op de Algemene Vergadering van de SM was goedgekeurd. Tussen Vooruit en de Nieuwe Gazet van Gent, dat zich aan de kant stelde van de bakkers, ontspon er zich een heftige polemiek. Zo werd Anseele ervan beschuldigd de aanwezigen op de Algemene Vergadering doelbewust misleid te hebben, om zo een hoger rendement te eisen, een lager loon in te voeren en te beknibbelen op de arbeidssituatie van de bakkers. Vooruit kwam met “bewijzen” om dat te weerleggen, en wees erop dat de syndicaten het nieuwe werkreglement mee hadden ontworpen.¹³⁷ Wie in de kwestie ook gelijk had, op 21 mei kwamen de bakkers en het beheer een bijeen. Anseele vroeg kordaat of men al dan niet akkoord ging met het nieuwe werkreglement, waarop een woordvoerder van de bakkers aangaf dat dat niet zo was. Anseele vroeg daarop aan de andere aanwezige bakkers of zij daar ook zo over dachten, waarop de meesten uitriepen van wel. Daarop hief Anseele de zitting op, omdat er onder die voorwaarden niet gediscussieerd kon worden. In de loop van de week kwamen de stakende bakkers zich na een nieuwe algemene vergadering echter opnieuw aanbieden, waarop een schik-

¹³² VOORUIT, 27.06.1917, 2ab.

¹³³ VOORUIT, 08.01.1918, 2abc.

¹³⁴ VOORUIT, 23.01.1918, 2cde.

¹³⁵ VOORUIT, 11.01.1918, 2cd.

¹³⁶ T. DE GHENDT, *Moeder Vooruit en hare kinderen: de socialistische coöperatie Vooruit nr. 1, Gent, tijdens het Interbellum (Onuitgegeven licentiaatsverhandeling Universiteit Gent, 2004)*, pp. 24-26.

¹³⁷ VOORUIT, 15.05.1918, 1de2abc. DE NIEUWE GENTSCHE COURANT, 19/20.05.1918, 1ab. DE NIEUWE GENTSCHE COURANT, 31.05.1918, 1b.

EEN GENTSE GODSVREDE?

king werd getroffen. Van de 36 bakkers zouden er 23 terug aangenomen worden, zij het op voorlopige basis. De staking was daarmee beëindigd.¹³⁸

De socialisten zaten met de hele kwestie erg verveeld, getuige daarvan de energieke verdediging dagen na elkaar in Vooruit. Zij, die ijverden voor betere werkomstandigheden en sociale wetten, werden er hier zélf van beschuldigd het niet al te nauw te nemen met de arbeidsethiek. Een grovere belediging en aanval kon men niet incasseren. Het mag dan ook niet verwonderen dat de concurrerende bladen zoals de Nieuwe Gentsche Courant, De Waarheid, maar zeker ook de katholieke "confraters" gretig op de zaak sprongen. Voor Vooruit was het conflict in zo'n mate een prestigezaak, dat het na het beëindigen van de staking een zesdelige artikelenreeks uitgaf met als titel "Kalme overwegingen! Nuttige lessen!". Het was een lofzang op de socialistische leiders, en de ruimte voor overleg dat zij hadden gelaten. Men zag er daarnaast ook de bevestiging in van de juistheid van de eigen theorieën over de achturige werkdag en de arbeidsomstandigheden, en men kon niet anders dan verheugd vaststellen dat de leden van de SM Vooruit van haar "moeder" hielden.¹³⁹ Kortom, ook hier kwam de politiek heel nadrukkelijk om de hoek kijken.

6. Binnen de socialistische federatie: discussies en activiteiten met belangrijke propagandawaarde

De socialistische federatie werd niet alleen opgebouwd van onderuit, maar die groei werd ook ondersteund via enkele symbooldiscussies, waarin de socialisten van zich lieten horen. Hier worden de drie belangrijkste besproken.

Ten eerste was er de opening van het socialistische feestpaleis in de St. Pietersnieuwstraat (het huidige cultuurcentrum Vooruit). De plechtige opening was aangekondigd voor 15 augustus 1914¹⁴⁰, maar vanwege de Duitse inval werd besloten om die opening uit te stellen. Daar waren niet alleen praktische redenen voor: feesten in oorlogstijd zou immers niet door iedereen goed onthaald worden.

In de bestuurszitting van de SM Vooruit werd eind 1914 aangekondigd dat de plechtige opening uiteindelijk dan toch zou doorgaan, en dit op 3 januari 1915. Een lid van de bestuursraad van de SM Vooruit betreunde die beslissing meteen en trachtte ze te verhinderen. Hij noemde het feest "immoreel", en verklaarde "dat men dan zoowel een bal op een kerkhof kon inrichten." Ansele ging daarmee niet akkoord: hij drukte zijn volle eerbied uit voor al de families van de getroffen, maar vond "dat men het verdriet toch niet moet

---

¹³⁸ AMSAB, XXIV, SM Vooruit Gent, 18/2, Zitting van de beheerraad, 25.05.1918.

¹³⁹ VOORUIT, 29.05.1918, 2abc ; 07.06.1918, 1a ; 10.06.1918, 1ab ; 12.06.1918, 1a ; 14.06.1918, 1a ; 19.06.1918, 1ab.

WILLEM DEDOBBELEER

aankweken." Hij wilde de "zaak breder zien": "op dezen oogenblik vechten wij zelf om niet lichamelijk te vervallen. Het werk der gemeentevvoeding doet alles om de menschen van de ramp van den honger te houden. En wij zouden ons zelf zedelijk laten omkomen. Dat de kerk dat doet, zij die leeft van de overheersching van de zwakke massas. En zal het niet beter zijn, wanneer wij na een schoon partijlied aanhoord te hebben, huiswaarts zullen keeren met den priem in het hart, dat wij, nadat alles zal gedaan zijn, weder den strijd zullen moeten aangaan en met meer iever dan vroeger." Het was dus expliciet de bedoeling om de socialistische trots uit te dragen, ook in deze tijd van oorlog en Godsvrede. Bovendien hoopte men dat het feest opbeurend zou werken "op den geest aller partijgenooten."

De stemming leverde een overweldigende meerderheid voor de plechtige opening op: slechts 1 tegenstem en 1 onthouding tegen 46 stemmen voor.¹⁴¹

Ten tweede was er de 1-meiviering en de vraag of het officiële verlof daarvoor moest toegekend worden. Ook hier werd de vraag gesteld of het vieren van het Feest van de Arbeid wel gepast was, op het moment dat veel werklieden werkloos waren of aan het front aan de ergste ellende leden. En ook hier pleitte Anseele vóór het vieren van het feest, omdat hij de symboolwaarde van het evenement inzag. Het verschil was wel dat de discussie niet in de socialistische rangen zelf woedde, maar tegen de burgerlijke partijen. In het Schepencollege kwam de kwestie ter sprake op 21 april 1915. Enkele schepenen waren van mening dat het niet gepast was de arbeiders te vieren op het moment dat veel van hen werkloos waren. Een andere schepen (Gaat het over Anseele? Opvallend was alleszins dat er bij hoge uitzondering geen naam werd vermeld in de notulen) zag geen enkele reden om het feest niet te vieren. Uitzonderlijk werd besloten de kwestie aan de Gemeenteraad voor te leggen.¹⁴²

Op 26 april boog die zich over de zaak. "Verscheidene lieden" waren van mening dat het 1-meiverlof niet mocht worden toegekend. Alle verlofdagen waren immers opgeschorst, en men vond het ongepast om aan feestelijkheden te denken omdat de publieke opinie er niet opgezet zou mee zijn. Men wilde wel beloven op een gepast moment een "verlofdag gelijk aan dit van 1en Mei te verleenen." Anseele, Coppieters en Lampens wezen de raad er op dat er tot dan toe nog geen feestelijkheden waren verboden, zoals bv. de opening van de Vlaamsche Schouwburg, en ze vroegen zich af: "Waarom zou nu de eensgezindheid niet meer bestaan voor 1en Mei, voor het feest van de Arbeid en van den Vrede?" Ze argumenteerden dat men moest behouden wat bestond en dat de werkende klasse niet mocht teleurgesteld worden, en dreigden dat tegen-

---

¹⁴⁰ VOORUIT, 06.07.1914, 1c.

¹⁴¹ AMSAB, XXIV, SM Vooruit Gent, 18/1, Bestuurszitting 24.12.1914.

¹⁴² SAG, III, College- en raadszittingen, 215, Zitting van het schepencollege, 21.04.1915.

EEN GENTSE GODSVREDE?

stemmen zou gezien worden als een “maatregel tegen den socialistischen partij”. Het argument dat de publieke opinie hier niet zat op te wachten werd van tafel geveegd: “De openbare meening kan zich niet gekwetst gevoelen door een feest van vrede en hulde aan het werk.” De burgemeester Emile Braun verklaarde daarop dat “niemand het inzicht heeft gehad de gevoelens van de Socialistische Partij te kwetsen”, maar dat het de uitzonderlijke toestand was die aan de basis van het voorstel lag. “Het zou ons grootelijks spijt aandoen, moest men buiten deze vergadering een anderen zin aan onze houding hechten,” voegde hij er nog aan toe. Hij wilde dit “volstrekt vermijden” en gaf dan ook aan het voorstel te willen intrekken. Daarna werd er gestemd, en het voorstel om de 1-meiviering op te schorten werd verworpen met 14 stemmen voor, 14 tegen en 6 onthoudingen. Ondanks zijn pleidooi stemde Braun, net als zijn liberale collega-schepenen Maurice De Weert en Camiel De Bruyne samen met de katholieken tegen het voorstel. Andere liberalen, die geen deel uitmaakten van het schepencollege, onthielden zich omdat de socialisten zo veel belang hechtten aan de hele kwestie. Opmerkelijk.¹⁴³

In zijn uiteindelijke 1-meiredes, en ook in zijn rede ter gelegenheid van de plechtige inhuldiging van het nieuwe Feestlokaal, legde Anseele de nadruk op het kapitalisme dat de schuld zou zijn voor de oorlog. Dat is de derde symbooldiscussie. Met zijn standpunt over de oorlogsschuld ging hij direct in tegen de katholieken en liberalen, die de stelling verwierpen dat de wereldorde waarvoor zij stonden onvermijdelijk moest leiden naar wereldconflicten. Na de 1-meirede van 1916 zou er zich zo in Vooruit een polemieek ontpinnen met Le Bien Public die voortborduurde op die schuldvraag. Parallel met het bekritisieren van het kapitalisme, zwaaide Anseele de Internationale lof toe en bejubelde hij de vrede. Met een sterke Internationale was de oorlog er nooit gekomen, had men elkaars grieven op voorhand leren kennen, en had de geheime diplomatie geen kans op slagen gehad, zo was zijn stelling nog in 1918. Er was maar één conclusie mogelijk, en dat was dat de socialisten na de oorlog meer macht moesten krijgen en dus aan de regering moesten deelnemen, zodat ellendige oorlogen zoals de Groote Oorlog geen kans meer zouden krijgen om tot ontwikkeling te komen: “het huidige werelddrama, waarin miljoenen onzer zonen eene lijdelijke rol spelen, hunne vaders en moeders de rampzalige en machteloze toeschouwers zijn, leert den volkeren dat het voor hen tijd wordt hunne zaken zelve in handen te nemen, willen zij in de naaste toekomst geene ergere rampen beleven.”¹⁴⁴

---

¹⁴³ SAG, III, College- en raadszittingen, 233, Zitting van de gemeenteraad, 26.04.1915.

¹⁴⁴ VOORUIT, 01/02.05.1915, 1abcd ; 01/02.05.1916, 1a-e,2a. AMSAB, XXXII, Fonds Gent-Eeklo, 42, 1 meirede van E. Anseele, 1918.

7. Anseele als onderwerp van het politiek getouwtrek

Als laatste willen we hier ook nog vermelden dat ook Anseele zelf vaak onderwerp was van politieke discussie. Voor de socialisten was Anseele een icoon, waaraan niet geraakt mocht worden, terwijl hij voor de politieke tegenstanders de belichaming was van alles waarvoor het verwerpelijke socialisme stond. Vanzelfsprekend reageerde Vooruit dan ook bits op elke poging om Anseele van zijn voetstuk te lichten, en al even vanzelfsprekend werden er (vanuit katholieke hoek) pogingen in die zin ondernomen. Dat leverde soms levendige discussies op in de dagbladen. Het dagblad Vooruit deed de kritieken, die veelal betrekking hadden op de rol van Anseele in de bevoorrading, steevast af als laster. Het speelde ook zelf subtiel mee in de strijd rond Anseele, door net zo vaak de lof te zingen van haar socialistische voorman.

De eerste maal dat Vooruit op "praatjes" reageerde was in de late herfst van 1914, toen in de stad de geruchten de ronde deden dat Anseele gevlucht of gearresteerd was, of dat hij de huishuur van zijn huisjes in Nederland (het was al lang een hardnekkig gerucht dat hij veel huisjes in Nederland bezat) aan het innen was. In werkelijkheid was hij ook in Amsterdam, maar dan voor de bevoorrading van de stad. Anseele stelde zich daar volgens Vooruit boven, en daarmee was de kous af.¹⁴⁵ Maar vooralsnog was er van enige systematiek nog geen spoor te bekennen. De eerste serieuze "gemeene laster" deed zich voor begin 1915: beenhouwers uit de stad zouden gaan rondbazuinen zijn dat Anseele procenten won op het vlees dat aan de Duitsers geleverd werd. Vooruit reageerde scherp, en vroeg voor de eerste maal aan alle partijgenoten, "die dezen laster zouden horen rondventen, getuigen te nemen," er hen "onmiddellijk kennis van te geven." De krant zou de lasteraars dan ter verantwoording roepen.¹⁴⁶

Op 9 maart 1915 werd Anseele in Het Volk ervan beschuldigd de Godsvrede niet te eerbiedigen. Het Volk: "we teekenen het alleen maar aan voor later, meer is 't ons op dit oogenblik niet waard." Vooruit antwoordde laconiek: "Merci waarde confrater, dat is geheel knap gedaan. Anseele zal er erg door getroffen zijn. Nogmaals al onze felicitaties." De kleine woordenwisseling kwam er naar aanleiding van volgende woorden van Anseele, die Vooruit niet ontkende: "de kerk en het klerikalisme zijn aldus gemaakt en zullen aldus versleten worden: zijt schurk, dief of moordenaar, maar heult tegen het volk, en gij wordt al in eens zuiver en onbelast."¹⁴⁷

Het startschot voor de katholieke "laster" bleek dat nog niet en de Godsvrede over Anseele zelf hield nog even stand. In juni werd die echter serieus op de helling gezet door Vooruit. Enkele edelen zouden hebben verspreid dat Coppieters en Anseele al 2 miljoen frank in hun zak hadden gestoken sinds

¹⁴⁵ VOORUIT, 25.11.1914, 3c.

¹⁴⁶ VOORUIT, 15.01.1915, 1a.

¹⁴⁷ VOORUIT, 09.03.1915, 1c.

EEN GENTSE GODSVREDE?

het uitbreken van de oorlog. Vooruit was daar woest over, en vroeg als antwoord op de laster aan haar lezers een stroom aan klachten over misbruik door de adel.¹⁴⁸ Ondertussen zong Vooruit in november de lof van Anseele: "Voor ons is het voldoende dat geheel de werkende klasse en geheel veel burgers Anseele goedkeuren en bewonderen, zoowel als schepen van financiën dan als volksleider in 't algemeen. En 't is verdiend."¹⁴⁹

In 1916 werd Anseele wel structureel het onderwerp van verschillende (nu ook katholieke) aanvallen. In januari nog werd de SM Vooruit ervan beschuldigd dat het betrokken was bij de uitgifte van valse kaarten om bloem mee te kopen, waardoor men meer bloem kon kopen dan waar men recht op had. Hardyns verloor zijn kalmte: het was "eene schandelijke, vuile, gemeene leugen, waarvan de verspreiders gepatenteerde leugenaars zijn." Het was meteen de tweede, en zeker niet de laatste keer dat de krant opriep om de lasteraars door te geven aan de redactie, onder het motto: "dat vuil ras wordt langs om brutaler gelijk de kinderen stouter worden als men ze niet corrigeert en tuchtigt."¹⁵⁰

In dezelfde maand werden bovendien klachten tegenover de stedelijke aardappeldienst, de verantwoordelijkheid van Anseele, geuit. Anseele werd er ook nog van beschuldigd dat de onderwijzers op zijn voorstel een deel van hun loon zou afgetrokken worden, wat volgens Vooruit volledig onwaar was.¹⁵¹ Het liep zo de spugaten uit, dat Vooruit lezersbrieven liet publiceren waarin de "troepen" lasteraars werden aangeklaagd¹⁵², en het er nog eens op wees dat één van de redenen voor het herverschijnen van Vooruit was dat men weerwerk wou kunnen bieden aan de laster zoals die bijvoorbeeld tegen Anseele werd gevoerd.¹⁵³

In het voorjaar kwam een nieuwe golf op gang. De aanvallen van Maenhaut over de aardappelprijs kwamen hoger reeds aan bod, maar Anseele werd nu ook als oorzaak genoemd voor het gebrek aan brandstof. Vooruit jammerde: "sedert 20 maanden worden allerhande maatregelen genomen en natuurlijk is Anseele telkens den zondebok of het in of buiten zijne bevoegdheid valle." Ditmaal kon het er zich echter ook over verheugen dat de "lasteraars" door een lezer aan de redactie werden verklikt: "Dat schrijven vinden wij moedig en korrekt. Het is geteekend door den schrijver en hij geeft den beschuldiger en den bevestiger op. Wij zullen de verdediging of ten minste de tegenspraak afwachten."¹⁵⁴

Op 24 april was de emmer weer vol, en publiceerde het dagblad in een hoofdartikel opnieuw een oproep om de lasteraars aan te pakken: "Iets zouden wij van al de partijgenooten verlangen: 't Is dat zij dien laster, die eerdieverij niet

---

148 VOORUIT, 17.06.1915, 1abc.

149 VOORUIT, 22.11.1915, 1c.

150 VOORUIT, 08.01.1916, 3ab.

151 VOORUIT, 29.01.1916, 3a.

152 VOORUIT, 30.01.1916, 3ab ; 21.02.1916, 2ab.

153 VOORUIT, 06.02.1916, 1abc.

154 VOORUIT, 10.04.1916, 2ab.

dulden, als hij in hunne tegenwoordigheid gebeurt. Dat zij den lasteraar niet alleen weerleggen, maar hem uitdagen de feiten waarmede hij Anseele of andere partijgenooten beschuldigt, in 't openbaar bekend te maken, bewijzen te leveren, zijne aanklacht aan de policie of 't gerecht over te maken en te teekenen met zijn naam. Door den band zal die slek in hare schelp kruipen en haar oorkens intrekken. Gelukkiglijk hebben wij nog ons blad om die rekels aan den schandpaal te spijkeren en als zij weigeren het gerecht in te lichten, kunnen wij het in hunne plaats doen. Het moet eindigen dat die gemeene filous hun vuil werk straffeloos voortzetten.”¹⁵⁵

In juni was de storm blijkbaar nog niet gaan liggen. De laster werd “meer dan ooit” over Anseele “uitgeworpen”. Na de feiten opnieuw veroordeeld te hebben, nam Vooruit de gelegenheid ten bate om hem te roemen. Bewijs daarvan waren de talloze bezigheden van Anseele, die zelfs amper nog de tijd had om eens bij de redactie binnen te springen.¹⁵⁶

Tot het najaar van 1916 bleef het dan stil, totdat uit katholieke hoek opnieuw het gerucht werd verspreid dat de stad woekerwinsten maakte op de aardappelhandel, op de rug van de behoeftigen. In de polemiek beet Vooruit opnieuw sterk van zich af. De vraag waarom Le Bien Public in navolging van Le Journal de Gand de aardappeldienst niet verdedigde, beantwoordde het zelf: “'t Is omdat de papen alle gelegenheden aangrijpen, zonder de minste kieskeurigheid in de middels, om de werkende klasse op te hitsen. Zij meenen dat er geene betere gelegenheid bestaat dan profijt te trekken uit de diepe stoffelijke ellende en het groot zedelijk verdriet dat op onze klasse weegt, om hun verachtelijk werk aan te vangen en voort te zetten.” Het voegde eraan toe: “Maar geloof ons « Bien Public », uwe plannen zullen vrijdeld worden. Houd het u voor gezegd.”¹⁵⁷ De klerikale krant moest er niet op rekenen dat Vooruit de beschuldigingen blauwblauw zou laten: “En wij zouden zulks misschien moeten goedkeuren, of ten minste, het lijdelijk aanzien? Steek dat uit uw gebenedijd hoofd, confrater. Nooit of nooit verkrijgt gij die zwakheid of die lafheid van Vooruit. Laat er ons bijvoegen, dat de partij het niet zou dulden en terecht. Anseele verteenwoordigt in alle gevallen onze klasse, niet alleen met talent en waardigheid, maar aanhoudend zonder zich moeite of opofferingen te sparen. Daarvoor is hij onze chef, zoolang hij blijft wat hij altijd was, zooals onze groote Van Beveren hem noemde: de eer en de glorie der werkende klasse van Gent.”¹⁵⁸ Nog geen twee maanden later werden de katholieke kritieken herhaald, en opnieuw van de hand gewezen.¹⁵⁹

¹⁵⁵ VOORUIT, 24.04.1916, 1a.

¹⁵⁶ VOORUIT, 23.06.1916, 2ab.

¹⁵⁷ VOORUIT, 12.10.1916, 1abc.

¹⁵⁸ VOORUIT, 19.10.1916, 1ab. Edmond Van Beveren was een beetje ouder dan Anseele. Samen waren ze de drijvende krachten achter onder meer het ontstaan van de BWP en de uitbouw van het Gentse coöperatieve model. Van Beveren stierf vroegtijdig in 1897.

¹⁵⁹ VOORUIT, 10.12.1916, 1cd ; 21.12.1916, 3cde.

EEN GENTSE GODSVREDE?

Daarmee kwam merkwaardig genoeg een einde aan de systematische aanvallen op de persoon van Anseele, die in 1916 toch wel opmerkelijk hevig waren. Vooruit ging althans niet meer in de verdediging op de aanvallen (met uitzondering van april¹⁶⁰), en beperkte zich in februari tot twee lofzangen, om de hele discussie te beëindigen. Op 4 en 6 februari 1917 publiceerde het de "schoone uitslagen", vooral in het voordeel van de werklieden, die Anseele had bekomen sinds hij in 1909 schepen van de stad was geworden. "Maar het is sedert het schepenschap van Anseele dat de verbeteringen een meer methodischen en regelmatigen gang volgen, dat zulks de betrokken werklieden met ons gereedelijk bekennen. Voor den oogenblik kunnen wij daarmede sluiten, maar wij doen het niet zonder aan de werklieden te zeggen: vrienden toont u die behandeling waardig. Slaat alle kritieken plat op voorhand door uwen iever en gedrag en meer en grootere verbeteringen zullen volgen. En in al uwer naam en in deze van de partij, aarzelen wij niet van aan onzen schepen Anseele toe te roepen: bravo en proficiat. Gij hebt U waardig getoond van de hoop en 't vertrouwen dat de werkende klasse in U stelde en blijft stellen," klonk het.¹⁶¹ En op 8 februari publiceerde het een lezersbrief waarin de voedselsituatie in Gent met Lokeren werd vergeleken. Volgens de auteur van de brief werd in Lokeren het stadsbestuur niet bekritiseerd, terwijl de situatie daar absoluut niet beter was dan in Gent.¹⁶²

8. Besluit: een Gentse Godsvrede?

Nationaal gezien werd de Godsvrede vrij goed opgevolgd. Emile Vandervelde werd aan het begin van de oorlog niet alleen minister van Staat, maar tijdens de oorlog werd hij ook nog eens benoemd tot minister van Militaire en Burgerlijke Intendantie in de regering die vanwege haar ballingschap in Le Havre verbleef. De BWP kreeg daarmee in 1917 haar eerste minister met portefeuille. Onder de verschillende partijen heerste een vrij grote eensgezindheid. Men vond elkaar vooral in het verwerpen van het activisme en het viseren van Duitsland als grote oorlogsschuldenaar.

Op het terrein, te Gent, was van die eensgezindheid echter heel wat minder te merken, zoals in deze bijdrage werd aangetoond. Tijdens de oorlogsjaren stonden de katholieken en de socialisten vaak met de neus tegen elkaar, en de liberalen lieten zich soms ook niet onbetuigd. Vooral omtrent de hulpinitiatieven voor de noodlijdende bevolking werd druk gepolemiseerd. De socialisten claimden de verwezenlijkingen op het vlak van de stedelijke hulp aan de bevolking, de katholieken en liberalen verzilverden de populariteit van het NHVC. De strijd werd vooral via de dagbladen gevoerd. Maar wat opmerkelijker bleek, was dat de discussies soms ook tot in de gemeenteraad geraakten. Nochtans werd de

¹⁶⁰ VOORUIT, 23.04.1917, 2d.

¹⁶¹ VOORUIT, 04.02.1917, 1cd ; 06.02.1917, 2ab.

¹⁶² VOORUIT, 08.02.1917, 1de.

Godsvrede nominaal daar wel in ere gehouden. Nog opvallender was het feit dat de liberalen, nochtans coalitiepartners van de Gentse socialisten, zich dan ook vaak aansloten bij de katholieken, in discussies die de belangen van de socialistische beweging schaadden. Zo was het waarschijnlijk niet toevallig dat katholieken en liberalen bij de hervorming van het Stedelijk Werklozenfonds in 1916 de syndicaten trachtten dood te meppen. En in de discussie over de 1-meiviering vonden beiden elkaar opnieuw met opvallend gemak.

De concrete discussies en twistpunten even buiten beschouwing gelaten, werd de Godsvrede ook op subtiële wijze doorbroken door alles op alles te zetten om de socialistische beweging aan de basis uit te bouwen. Het aantal lezers van Vooruit en het aantal leden van de SM Vooruit steeg opmerkelijk door het intelligente inspelen op de oorlogsomstandigheden van de Gentse BWP. Daarnaast werd er aandacht besteed aan allerhande propaganda en activiteiten zoals de opwarming van de clublokalen tijdens de barre winters om de sympathie van de bevolking te winnen. De politieke vrede werd daarmee niet expliciet doorbroken, maar er kan geen twijfel over bestaan dat dit alles in functie van de politieke strijd gebeurde.

Dit alles had één groot doel. Na de oorlog wilde men eindelijk de voornaamste socialistische eisen, zoals het AES en de 8-urige werkdag, doorgevoerd zien. Eén van de strategen was zonder twijfel Edward Anseele. Hij verwoordde meermaals expliciet de motivatie voor het al dan niet verdoken verder zetten van de politieke strijd, en was de drijvende kracht achter de activiteiten van de Gentse socialistische federatie. Zelf was hij in 1916 ook het onderwerp van politiek gekibbel. Door de katholieke dagbladen werd hij keihard aangepakt op zijn activiteiten in de Stedelijke Bevoorradingdienst. Zoals zo vaak echter bleef de strateeg zelf zo goed mogelijk op de vlakte. Anseele was dan misschien wel het brein achter de politieke strijd te Gent, naar de buitenwereld toe was dat allesbehalve duidelijk. We zien hem pas expliciet op de voorgrond treden op de momenten dat hij het echt nodig acht, zoals bijvoorbeeld tijdens de discussie over het Stedelijk Werklozenfonds. Meer dan eens gaf hij enkel het signaal, waarop de actie door zijn stoottroepen werd gevoerd.

Als er over één ding geen twijfel mag bestaan, dan is het wel dat de Gentse Godsvrede in de praktijk enkel bestond als het iedereen goed uitkwam. De verschillende partijen vonden elkaar dan wel in tal van thema's in het belang van de bevolking. Maar net zo goed werden de tegenstellingen op de spits gedreven als men de kans mooi zag. Dat leverde soms verhitte discussies op. En toch waren er tijdens de oorlog meer vormen van politieke samenwerking dan ervoor. De Godsvrede was dan wel een loos begrip, maar in het belang van de bevolking werden de ergste discussies wel terzijde geschoven. Dat mag niet uit het oog verloren worden. Politiek is en blijft politiek, bezetting, of geen bezetting, en dus mogen de hierboven geschetste vormen van politieke strijd niet verbazen. Toch had men bovenal oog voor het verzachten van de ellende. Uiteindelijk bleef iedereen immers wachten op een en hetzelfde ding. En dat waren betere tijden.